

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ κ. ΞΕΝΟΦΩΝΤΟΣ ΖΟΛΩΤΑ

Ὁ νέος ἀκαδημαϊκὸς κ. Ξενοφῶν Ζολώτας ὠμίλησεν ἔπειτα ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Ἀκαδημίας ἔχων ὡς θέμα :

Η ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΚΡΑΤΙΑΣ

Κύριε Πρόεδρε,

Εἶμαι βαθύτατα συγκινημένος ἀπὸ τοὺς θερμοὺς σας λόγους καὶ εὐχαριστῶ τὸν συνάδελφον κ. Τριανταφυλλόπουλον διὰ τὴν τιμὴν τὴν ὁποίαν μοῦ ἔκαμε νὰ με δεξιωθῆ ἴσως ἐγκαρδίως εἰς τὸν ναὸν τοῦτον τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ἀρετῆς.

Εὐχαριστῶ ἐπίσης τὰ ἀξιότιμα μέλη τῆς Ἀκαδημίας, διότι ἐδέχθησαν νὰ με ἐκλέξουν συνάδελφόν των.

Τὴν τιμὴν τὴν ὁποίαν ἔκαμεν εἰς ἐμὲ ἡ Ἀκαδημία καὶ τὸ μέγεθος τῶν ὑποχρεώσεών μου αὐξάνει τὸ γεγονός ὅτι προκάτοχός μου ὑπῆρξεν ὁ ἀείμνηστος Ἀλέξανδρος Διομήδης, ὁ ὁποῖος θὰ μείνῃ εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ πολιτικὴν ἱστορίαν τῆς χώρας ὡς μία κυριαρχοῦσα φυσιογνωμία με εὐρυτάτην καὶ ζωογόνον ἀκτινοβολίαν.

1. Ἡ τελευταία πολεμικὴ καὶ μεταπολεμικὴ περίοδος δὲν ὑπῆρξεν εἰς τὸν οἰκονομικὸν τομέα ἀπλῶς περίοδος παροδικῶν μεταβολῶν καὶ ἀναπροσαρμογῶν ἀλλὰ παρουσίασε σοβαρὰς ἐξελίξεις καὶ ἀλλοιώσεις, αἱ ὁποῖαι ὑποδηλοῦν κάτι διάφορον καὶ μονιμώτερον ἀπὸ τὰς μεταβολὰς τὰς σημειωθείσας κατὰ τὴν ἀντίστοιχον περίοδον τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου. Εἶναι δυσχερὲς νὰ ἀποσαφηνισθῆ ἡ ὀριστικὴ κατεύθυνσις πρὸς τὴν ὁποίαν φέρουν τὴν οἰκονομίαν αἱ ἐν δράσει δυνάμεις. Ἐνα ὅμως εἶναι ἀναμφισβήτητον, ὅτι ἡ κεφαλαιοκρατία, ἡ ὁποία, ἀπὸ δύο καὶ πλέον αἰῶνων, ὑπῆρξε τὸ καθεστῶς τῆς ταχείας οἰκονομικῆς ἐξελίξεως τῶν οἰκονομικῶς πρωτοπόρων χωρῶν, ὑπέστη καὶ ὑφίσταται συνεχεῖς καὶ ριζικὰς ἀλλοιώσεις.

Αἱ διδόμεναι ἐρμηνεῖαι εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς ὁποίας παριστάμεθα μάρτυρες, ἀλληλοσυγκρούονται. Ἀκόμη καὶ εἰς τὴν διαπίστωσιν τῶν ἐπελθουσῶν ἀλλοιώσεων ὑπάρχει σύγχυσις, διότι αἱ μονιμώτεραι τάσεις ἐξακολουθοῦν νὰ συμπλέκονται με φαινόμενα μεταβατικοῦ χαρακτήρος. Ἄλλοι μὲν ὁμιλοῦν ἀπλῶς περὶ κρίσεως τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ συστήματος δυναμένης νὰ ὑπερνηκηθῆ, ἐπανερχομένης τῆς κεφαλαιοκρατίας

εις τὰ παλαιὰ φιλελεύθερα πλαίσιά της. "Άλλοι πιστεύουν ὅτι ἡ διάρρηξις τῆς κεφαλαιοκρατίας καὶ ἡ διαδοχὴ τῆς ἀπὸ ἓνα αὐταρχικὸν κομμουνισμὸν εἶναι ἐπὶ θύραις. Κατ' ἄλλους, ἡ κεφαλαιοκρατία, ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν, ὑπὸ τὴν συνεχῆ ὥθησιν δημοκρατικῶν δυνάμεων, ὑφίσταται προοδευτικῶς κοινωνιστικὰς ἐπιδράσεις, αἱ ὁποῖαι ὀδηγοῦν βαθμιαίως μὲν, ἀλλ' ἀναποφεύκτως, εἰς μίαν φιλελευθέραν δημοκρατικὴν σοσιαλιστικὴν ὀργάνωσιν. Τέλος, ὑπάρχουν καὶ οἱ φρονούντες ὅτι τὸ σημερινὸν οἰκονομικὸν καθεστῶς εἰς τὰς ἡγέτιδας βιομηχανικὰς χώρας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης ἔπαυσεν ὀριστικῶς νὰ εἶναι ἡ παλαιὰ κεφαλαιοκρατία καὶ μετεμορφώθη εἰς νέον σύστημα, οὔτε κεφαλαιοκρατικὸν οὔτε σοσιαλιστικόν, τὸ ὁποῖον φαίνεται νὰ εἶναι, κατ' αὐτούς, μονιμωτέρας μορφῆς.

Διὰ νὰ λάβῃ κανεὶς θέσιν ἔναντι τῶν ἀντιτιθεμένων αὐτῶν ἀπόψεων, δεόν νὰ ἐκκινήσῃ ἀπὸ τὰ βασικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς κεφαλαιοκρατίας καὶ νὰ ἐπιδιώξῃ μίαν ἀντικειμενικὴν ἔρευναν τῶν ἀλλοιώσεων τὰς ὁποίας ὑπέστη αὕτη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη.

2. Τὸ πρόβλημα ποῦ ἀντιμετωπίζει κάθε κοινωνία εἰς ἓν οἰονδήποτε στάδιον ἀναπτύξεως εἶναι τί, πόσον καὶ πῶς θὰ παραχθῇ μὲ τὰ περιορισμένα παραγωγικὰ μέσα ποῦ διαθέτει καὶ πῶς θὰ γίνῃ ἡ διανομὴ τοῦ προϊόντος. Αὐτὸ δημιουργεῖ τὴν ἀνάγκην οἰκονομικῆς ὀργανώσεως, ἡ ὁποία δύναται νὰ λάβῃ ποικίλας μορφάς. Μία ἐξ αὐτῶν εἶναι καὶ ἡ κεφαλαιοκρατία τῆς ὁποίας τὰ βασικὰ γνωρίσματα εἶναι τὰ ἑξῆς :

Ἡ ἰδιωτικὴ ἰδιοκτησία ἐπὶ τῶν παραγωγικῶν μέσων.

Ἡ ἐπιχειρηματικῶς ὀργανωμένη παραγωγή μὲ κίνητρον τὸ κέρδος καὶ τὸν κίνδυνον τῆς ζημίας.

Ἡ συγκέντρωσις μεγάλου στερεοῦ κεφαλαίου εἰς τὴν ἐπιχειρηματικῶς ὀργανωμένην παραγωγήν.

Ὁ ἐλεύθερος ἀνταγωνισμὸς, κατὰ τὸν ὁποῖον οὐδεὶς σύνδεσμος ὑφίσταται μεταξὺ πωλητῶν ἢ μεταξὺ ἀγοραστῶν, ἐκάστου ἐνεργοῦντος πρὸς τὸ ἴδιόν του συμφέρον.

Τὸ Κράτος, κατὰ βάσιν, παραμένει ἀμέτοχον εἰς τὴν οἰκονομικὴν λειτουργίαν, ἀφήνον τὰ ἄτομα ἐλεύθερα νὰ παράγουν καὶ νὰ καταναλίσκουν ὅπως αὐτὰ θέλουν. Οὐδεμία ὑποχρέωσις πρὸς παραγωγήν καὶ ἐργασίαν ὑφίσταται ἀλλὰ καὶ οὐδεμία ἀξίωσις πρὸς παροχὴν ἐργασίας καὶ εἰσοδήματος δύναται νὰ ἐγερθῇ. Οἰκονομικὸς ἡγέτης εἶναι τὸ ἄτομον, ἡ οἰκονομικὴ εὐθύνη εὐρίσκεται ἐπίσης εἰς τὸ ἄτομον, δι' αὐτὸ καὶ

ή κεφαλαιοκρατία απέκλήθη σύστημα οικονομικής αυτοευθύνης.

Ἐμφότερα τὰ οικονομικά προβλήματα τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς διανομῆς λύονται αὐτομάτως ὑπὸ τοῦ μηχανισμοῦ τῶν τιμῶν. Δὲν ὑφίσταται πρόγραμμα οὔτε κεντρικὴ διεύθυνσις τῆς οἰκονομίας. Ἡ κατεύθυνσις τῆς οἰκονομίας συντελεῖται αὐτομάτως ὑπὸ τοῦ μηχανισμοῦ τῶν τιμῶν. Δι' αὐτὸ δὲ καὶ ἐχαρακτηρίσθη ἡ κεφαλαιοκρατία μηχανισμὸς αὐτοπηδαλιουχούμενος.

Εἰς τὴν παραγωγὴν, διὰ τῶν τιμῶν καὶ τοῦ κέρδους συντελεῖται ἡ λελογισμένη κατανομὴ τῶν παραγωγικῶν μέσων εἰς τοὺς διαφόρους τομεῖς καὶ ὁ οἰκονομικώτερος συνδυασμὸς τῶν.

Ἐξ ἐτέρου, ἡ διανομὴ διὰ τῶν τιμῶν καθίσταται ἀντικειμενικὴ. Μὲ ἄλλους λόγους δὲν ἀναφέρεται εἰς τὰ ὑποκείμενα τῆς οἰκονομίας, τῶν ὁποίων τὰς ἀνάγκας ἡ λειτουργία τῆς παραγωγῆς ἀποβλέπει νὰ ἱκανοποιήσῃ τελικῶς, ἀλλὰ εἰς τὰ παραγωγικὰ μέσα. Οἱ διάφοροι συντελεσταὶ τῆς παραγωγῆς φέρουν τιμὰς, οἱ κάτοχοι δὲ αὐτῶν εἰσπράττουν τὰς τιμὰς. Οὕτως ἡ διανομὴ γίνεται βάσει τῆς ἀτομιστικῆς ἀρχῆς, ἕκαστος ἀναλόγως τῆς οἰκονομικῆς του ἰσχύος.

3. Δὲν πρόκειται ἐδῶ νὰ ἀσχοληθῶ εὐρύτερον μὲ τὴν προέλευσιν τῆς κεφαλαιοκρατίας. Κατὰ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην, ἡ κεφαλαιοκρατία εἶναι καρπὸς τῆς τεχνικῆς ἐπαναστάσεως, ἡ ὁποία ἤρχισε τὸν 18ον αἰῶνα καὶ ἐπέτρεψε τὴν δημιουργίαν καὶ συγκέντρωσιν μεγάλου στερεοῦ κεφαλαίου ὑπὸ τῶν ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, μεταβληθεισῶν οὕτως εἰς κεφαλαιοκρατικὰς ἐπιχειρήσεις.

4. Ἡ κεφαλαιοκρατία ὑπὸ τὴν περιγραφεῖσαν μορφήν κατηγορήθη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς διὰ τρία τινά: Δι' ἀνασφάλειαν, ἀνισότητα καὶ ὑποασχόλησιν. Τὰ ἐπιχειρήματα ἐπὶ τῶν μομφῶν αὐτῶν τόσον ἐκ μέρους τῆς σοσιαλιστικῆς ὅσον καὶ τῆς ἀστικῆς παρατάξεως εἶναι τόσον γνωστὰ ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται νὰ ἐνδιατρίψω εἰς αὐτά.

Διὰ τὸν καλόπιστον συζητητὴν, εἶναι γεγονὸς ὅτι ἡ κεφαλαιοκρατία ὑπὸ τὴν καθαρὰν τῆς μορφήν εἶναι συνυφασμένη μὲ τὰ ἀνωτέρω μειονεκτήματα, τὰ ὁποῖα κατὰ μὲν τοὺς ὀρθοδόξους μαρξιστὰς θὰ ἔπρεπε νὰ ὀδηγήσουν εἰς βιαιάν ἀνατροπὴν τῆς καὶ ἐγκαθίδρυσιν τῆς δικτατορίας τοῦ προλεταριάτου, κατὰ δὲ τοὺς σοσιαλιστὰς εἰς βαθμιαῖον ἐκσοσιαλισμὸν τῆς οἰκονομίας.

5. Ἡ κεφαλαιοκρατία, ὅπως ὅλα τὰ κοινωνικοοικονομικὰ καθεστῶτα, οὐδέποτε παρέμεινε στάσιμος ἀλλὰ παρουσίασε συνεχῆ ἐξέλιξιν καὶ με-

ταβολάς. Ἦδη ἀρκετὰ ἐνώρις ἤρχισαν νὰ ἐκδηλοῦνται αἱ πρῶται ἀλλοιώσεις τοῦ συστήματος, ὀφειλόμεναι εἰς δύο τινά: Ἀφ' ἑνὸς εἰς ὀργανικὰς ἐξελίξεις, ὅπως ἡ τάσις πρὸς συγκέντρωσιν καὶ μονοπωλιακὴν ὀργάνωσιν τόσοσιν τῶν ἐπιχειρηματιῶν ὅσον καὶ τῶν ἐργατῶν, μὲ ἀποτέλεσμα τὸν περιορισμὸν τοῦ ἐλευθέρου ἀνταγωνισμοῦ. Ἀφ' ἑτέρου, εἰς συνεχεῖς ἐπεμβάσεις τοῦ Κράτους μὲ ἀποτέλεσμα τὸν περιορισμὸν τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, τῆς ἐλευθερίας τῆς οἰκονομικῆς κινήσεως κλπ.

Οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐσταμάτησεν ἡ δρᾶσις τῶν μετασχηματιστικῶν δυνάμεων τῆς κεφαλαιοκρατίας. Ἐν τούτοις μέχρι τῆς ἐκρήξεως τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου αἱ σημειωθεῖσαι μεταβολαὶ εἶχον μὲν ἀλλοιώσει σημαντικῶς τὸ σύστημα δὲν τὸ εἶχον ὅμως μεταμορφώσει. Ὁ τελευταῖος παγκόσμιος πόλεμος καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα μεταπολεμικὴ περίοδος ἐπέφερε ριζικὰς ἀλλαγὰς καὶ ἀλλοιώσεις εἰς τὴν κεφαλαιοκρατίαν, ὥστε πράγματι νὰ τίθεται εὐλόγως τὸ ἐρώτημα μήπως πρόκειται περὶ μετασχηματισμοῦ τῆς εἰς ἄλλο σύστημα, τὸ ὅποιον δὲν εἶναι οὔτε κεφαλαιοκρατικὸν οὔτε σοσιαλιστικόν, ἀλλὰ τρίτη μορφή, ἡ ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιζήσῃ ὡς ἰδιότυπον καθεστῶς.

6. Προτοῦ ἐκφράσωμεν οἰανδήποτε γνώμην εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐξακριβώσωμεν ποῖαι πράγματι εἶναι αἱ οὐσιώδεις μεταβολαὶ τὰς ὁποίας ὑπέστη ἡ κεφαλαιοκρατία, ἰδίως κατὰ τὰ μεταπολεμικὰ ἔτη.

Τὰς μεταβολὰς αὐτὰς δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν εἰς τρεῖς κατηγορίας, ἀναλόγως τῆς προελεύσεώς των.

Ἡ πρώτη κατηγορία συνίσταται εἰς τὰς μεταβολὰς ἐκεῖνας, αἱ ὁποῖαι προήλθον ἀπὸ ἰδεολογικὰς ἐπιδράσεις. Ἡ δευτέρα ἀναφέρεται εἰς τὰς ἀλλοιώσεις τὰς προελθούσας ἀπὸ προσπάθειαν στερεώσεως τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας. Ἡ δὲ τρίτη ἀπὸ τὴν ταξικὴν ἀναχώνευσιν τοῦ κεφαλαιοκρατικοῦ καθεστώτος.

Εἰς τὴν κεφαλαιοκρατίαν κυρία συνέπεια τῆς αὐτοευθύνῃς τοῦ ἀτόμου εἶναι ἡ οἰκονομικὴ ἀνασφάλεια τοῦ ἀτόμου, κυρία δὲ συνέπεια τῆς ἀρχῆς τῆς διανομῆς ἕκαστος ἀναλόγως τῆς οἰκονομικῆς του ἰσχύος, ἡ οἰκονομικὴ ἀνισότης. Ἐναντίον τῶν δύο τούτων μειονεκτημάτων τῆς κεφαλαιοκρατίας ἐστράφησαν τόσοσιν οἱ παλαιότεροι ὅσον καὶ οἱ νεώτεροι σοσιαλισταί. Ἐπίσης καὶ ὁ Μάρξ, παρὰ τὴν προσπάθειαν νὰ βασιση τὸ σύστημά του εἰς μίαν οἰκονομικὴν νομοτέλειαν, ἀπηλλαγμένην ἀπὸ ἠθικὰ ἢ κοινωνικὰ κριτήρια, δὲν κατῴρθωσε νὰ ἀποκρύψῃ τὰ ἠθικῆς καὶ κοινωνικῆς φύσεως ἀπώτερα κίνητρά του.

Ἡ συνάσπις τῶν ἐργατῶν, ἡ σύμψηξις σοσιαλιστικῶν κομμάτων, ἡ ἐδραίωσις τῆς δημοκρατίας καὶ ἡ ἀφύπνισις τῶν μαζῶν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀφήσῃ ἀνεπηρέαστον τὴν ἐξέλιξιν τῆς κεφαλαιοκρατίας εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς τομεῖς, τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλείας καὶ τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης.

7. Ἡ κεφαλαιοκρατία παρουσίασεν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δύο θεμελιώδη ἐλαττώματα, τὴν ἔνδειαν καὶ τὴν μαζικὴν ἀνεργίαν.

Εὐρεῖται μᾶζαι περιῆλθον εἰς μόνιμον ἢ περιοδικὴν ἀνεργίαν καὶ περιέπεσαν εἰς πλήρη ἔνδειαν, στερούμεναι καὶ τῶν στοιχειωδεστέρων πόρων ζωῆς.

Τὸ Κράτος, πρὸ τῶν ἀπειλητικῶν αὐτῶν φαινομένων καὶ τῶν πολιτικῶν καὶ κοινωνικῶν πιέσεων πρὸς ἀντιμετώπισίν των, δὲν ἦτο δυνατόν τελικῶς νὰ παραμείνῃ ἀδιάφορον. Ἐν τούτοις καθυστέρησε πολὺ εἰς τὴν ἐπέμβασίν του, ὅταν δὲ ἐξεδηλώθη, ἐνήργησε βραδέως καὶ μόνον μεταπολεμικῶς κατέληξεν εἰς ὠλοκληρωμένον σύστημα ἀντιμετωπίσεως τῶν δύο τούτων πληγῶν τῆς κεφαλαιοκρατίας. Δύο ὑπῆρξαν αἱ κύριαι ἐπιδιώξεις τοῦ μεταπολεμικοῦ Κράτους εἰς τὸ κοινωνικὸν πεδίον, ἡ ἀπελευθέρωσις ἀπὸ τὴν ἔνδειαν καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις ἀπὸ τὴν ἀργίαν, διὰ νὰ χρησιμοποιήσωμεν τοὺς ὅρους τοῦ ἄγγλου κοινωνικοῦ μεταρρυθμιστοῦ Beveridge.

8. Πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἐνδείας συνεπληρώθη καὶ ὠλοκληρώθη ὁ θεσμὸς τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ πρώτη ἐμφάνισις τοῦ θεσμοῦ τούτου ἐγένεν ἀρκετὰ ἔνωρις τὸ 1883 εἰς τὴν Γερμανίαν ἐπὶ Bismark, ὑπῆρξεν ὅμως περιορισμένη καὶ ἐλλιπής. Βαθμηδὸν ὁ θεσμὸς τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως προήχθη καὶ ἐπεξετάθη καὶ εἰς ἄλλας χώρας. Ἐν τούτοις, μέχρι τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου δὲν εἶχε λάβει γενικὴν καὶ πλήρη διαμόρφωσιν. Αὐτὸ συνέβη μεταπολεμικῶς, θεμελιώδη δὲ συμβολὴν εἰς τοῦτο παρέσχεν ἡ περίφημος εἰσήγησις Beveridge, συνταχθεῖσα κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ψήφισιν τοῦ νόμου περὶ Ἐθνικῆς Ἀσφαλείας εἰς τὴν Μεγάλῃν Βρετανίαν τὸ 1946. Γνώρισμα τοῦ νόμου αὐτοῦ δὲν εἶναι ἀπλῶς ἡ ἀναδιοργάνωσις καὶ ἐνοποίησις τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως, ἀλλὰ κυρίως τὸ νέον πνεῦμα καὶ αἱ νέαι ἀρχαί, ἀπὸ τὰς ὁποίας διέπεται. Αἱ ἀρχαί αὐταὶ εἶναι δύο: ἡ καθολικότης καὶ ἡ ἐξασφάλισις ἐπαρκοῦς εἰσοδήματος.

Ἡ κοινωνικὴ ἀσφάλισις δὲν περιορίζεται πλέον εἰς ὠρισμένας ἀπα-

σκολήσεις ή είσοδηματικές ομάδας, αλλά περιλαμβάνει όλόκληρον άνεξαρτέως τόν πληθυσμόν, άνεξαρτέως έπαγγέλματος και είσοδήματος.

Ή κοινωνική ασφάλις δέν έπιδιώκει τήν παροχήν άπλώς βοηθείας είς περίπτωσιν άνάγκης, αλλά άποβλέπει νά έξασφαλίση είς κάθε πρόσωπον, ύπό τόν όρον ότι θά έργάζεται, έφ' όσον εΐναι είς θέσιν, έπαρκές είσόδημα, τó όποϊον θά τοϋ έπιτρέπη τήν συντήρησιν τοϋ έαυτοϋ του και τής οίκογενείας του, είσόδημα τó όποϊον όπως λέγει ó Ίδιος ó Beveridge, δέν θά τó άφήση νά καταπέση είς τήν ένδειαν, όταν δι' οϊονδήποτε λόγον δέν δύναται νά έργασθῆ και νά έξασφαλίση πόρους ζωής. Αί δύο αύται άρχαί δέν άποτελοϋν άπλώς καινοτομίαν είς τήν πρακτικήν τής κοινωνικής ασφάλισης, αλλά πραγματικήν έπανάστασιν διά τó κεφαλαιοκρατικόν σύστημα.

Ή κοινωνική όμως ασφάλις, άκόμη και ύπό τήν τελειότεραν της διαμόρφωσιν, δέν άποτελεΐ όλοκλήρωσιν τής κοινωνικής και οίκονομικής ασφαλείας έφ' όσον δέν συμπληροϋται άπό καταπολέμησιν τής μαζικής άνεργίας και άπελευθέρωσιν άπό τήν άργίαν.

Δέν άρκει μόνον ή ύπόσχεσις βασικοϋ είσοδήματος και βοηθείας διά νά αίσθανθῆ ένα άτομον ασφαλές οίκονομικώς και κοινωνικώς. Ή επί πλέον πρέπει νά έχη τήν βεβαιότητα ότι έφ' όσον εΐναι ίκανόν πρós έργασίαν δύναται νά έξεύρη έργασίαν μέσα είς βραχύ χρονικόν διάστημα. Όταν όμως τó φαινόμενον τής άνεργίας και ύποαπασχολήσεως λάβη μεγάλας διαστάσεις και καταστή μονιμώτερον οϋδέν σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως δύναται νά διαφύγη τελικώς τήν κατάρρευσιν, δεδομένου ότι θά έλαττώνωνται οί πόροι του, ένϖ θά ύψώνωνται συνεχώς αί ύποχρεώσεις.

9. Αί άνάγκαι αύται, αλλά και γενικώτερον ή άνάγκη τής οίκονομικής σταθερότητος και πλήρους άπασχολήσεως πρós αύξησιν τοϋ είσοδήματος και έπίτευξιν ύψηλοτέρων έπιπέδων ζωής, κατέστησαν έπιτακτικήν μεταπολεμικώς τήν πολιτικήν τής πλήρους άπασχολήσεως ως κυρίαν έπιδίωξιν τοϋ Κράτους.

Ή μέχρι τοϋδε πείρα παρέχει τó δικαίωμα νά πιστεύωμεν ότι ευρισκόμεθα είς τόν δρόμον τής πλήρους άπασχολήσεως και τής άπελευθέρωσης άπό τήν άργίαν.

Ή έπίτευξις τοϋ σκοποϋ τούτου άποτελεΐ έτέραν έπανάστασιν είς τó κεφαλαιοκρατικόν σύστημα, θεωρούμενον συνυφασμένο με τās οίκονομικές κρίσεις και τήν συνεχώς διογκουμένην άνεργίαν, αί όποϊαι κατά

τούς μαρξιστάς θά ἐπέφερον καί τὸ μοιραῖον τέλος του.

Μὲ τὸ θέμα τοῦτο θά ἀσχοληθῶ εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν τῶν ἐπιδράσεων. Ἦδη ὅμως εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο δυνάμεθα νὰ καταλήξωμεν εἰς τὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα.

10. Ἡ κεφαλαιοκρατία, κατόπιν τῶν ἀνωτέρω ἐξελίξεων, φαίνεται ὅτι ἔπαυσεν εἰς τὰς ἐξελιγμένας οἰκονομικῶς χώρας νὰ εἶναι σύστημα οἰκονομικῆς ἀνασφαλείας καὶ μαζικῆς ἀνεργίας. Υἱοθέτησε τὴν ἀρχὴν τῆς ἐγγυήσεως τῆς οἰκονομικῆς ὑπάρξεως πάντων τῶν ἀτόμων καὶ φαίνεται ὅτι ἐπιτυγχάνει τὴν ἐξασφάλισιν ἐργασίας εἰς ὅλους τοὺς δυναμένους νὰ ἐργασθοῦν. Ἐκ παραλλήλου, εἰσήγαγε σιωπηρῶς τὴν ἔμμεσον ὑποχρέωσιν πρὸς ἐργασίαν, ἀφ' οὗ δικαίωμα εἰς εἰσόδημα ἐκ μέρους τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλίσεως οἱ ἱκανοὶ πρὸς ἐργασίαν ἔχουν, μόνον, ἐφ' ὅσον ζητοῦν ἀλλὰ δὲν εὐρίσκουν ἀπασχόλησιν.

Αἱ μεταρρυθμίσεις αὐταὶ εἶναι βαθεῖαι καὶ ριζικαὶ ἀποτελοῦν δὲ βασικὰ στοιχεῖα τῆς μεταπολεμικῆς μεταμορφώσεως τῆς κεφαλαιοκρατίας.

11. Ὡς ἐτόνισα καὶ ἀνωτέρω, κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς κεφαλαιοκρατίας εἶναι ἡ ἄδικος καὶ ἄνιστος διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος. Τὸ χαρακτηριστικὸν δὲ αὐτὸ εἶναι τὸ προκαλέσαν τὴν μεγαλύτεραν ἀντίδρασιν ἐναντίον τῆς, ἰδίως ἐκ μέρους τοῦ σοσιαλισμοῦ ὑπὸ τὰς ποικίλας ἀποχρώσεις του.

Ὅπως καὶ εἰς τὸ ζήτημα τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλείας, οὕτω καὶ εἰς τὸ θέμα τῆς διανομῆς, ἡ ὀγκουμένη συνεχῆς ἀντίδρασις ἐναντίον τῶν μεγάλων εἰσοδημάτων καὶ περιουσιῶν ἐπέβαλε τὴν υἱοθέτησιν νέων κριτηρίων εἰς τὴν φορολογικὴν πολιτικὴν τῶν κυριωτέρων κεφαλαιοκρατικῶν χωρῶν, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν εἰσαγωγὴν τῆς προόδευτικῆς φορολογίας τοῦ εἰσοδήματος καὶ τῶν κληρονομιῶν.

Αἱ φορολογίαι αὐταί, ὡς γνωστόν, δὲν ἀποβλέπουν ἀπλῶς εἰς τὴν δικαίαν κατανομὴν τοῦ φορολογικοῦ βάρους ἀναλόγως τῆς φοροδοτικῆς ἰκανότητος, ἀλλὰ καὶ εἰς μετριασμόν τῆς ἀνισότητος τῶν εἰσοδημάτων, ἀφ' ἑνὸς διὰ τῆς ἀφαιρέσεως τῶν ἐξεχόντων εἰσοδημάτων καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς ἀναδιαμονῆς αὐτῶν διὰ μέσου τῶν δημοσίων δαπανῶν καὶ εἰδικώτερον τῶν κοινωνικῶν δαπανῶν.

Ἐν τούτοις, μέχρι τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, μολονότι εἶχον συντελεσθῆ μεγάλαί πρόοδοι, ἡ ἐξισωτικὴ ἐπιδίωξις τῆς φορολογίας δὲν εἶχε προωθηθῆ ἱκανοποιητικῶς. Μόνον κατὰ καὶ μετὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον ἡ ἄμεσος φορολογία, καὶ εἰδικώτερον ἡ φορολογία

τοῦ εἰσοδήματος, ἔλαβε διαστάσεις, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ θεωρηθοῦν ὅτι πράγματι ἀποτελοῦν ἐκπλήρωσιν τοῦ αἰτήματος τῆς δικαιοτέρας διανομῆς. Τὸ πρότυπον εἰς τὴν κίνησιν αὐτὴν ἔδωσαν ἡ Μεγάλη Βρεταννία καὶ τὰ Σκανδιναυικὰ Κράτη, ἀλλὰ καὶ αἱ Ἑνωμένοι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς καὶ ἡ Γερμανία. Ἐνῶ εἰς τὰς Λατινικὰς χώρας καὶ τὴν Ἑλλάδα, μολοντί ἔγιναν φορολογικαὶ μεταρρυθμίσεις πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν, ἡ κακὴ ἐφαρμογὴ τοῦ συστήματος καὶ ἡ φοροδιαφυγὴ δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ἐπιτυχίαν ἱκανοποιητικῶν ἀποτελεσμάτων.

Εἰδικώτερον, εἰς τὴν Μεγάλῃν Βρεταννίαν ἡ φορολογικὴ κλίμαξ κατέστη περισσότερον ἀπότομος, εἰς δὲ τὰς ὑψηλοτέρας βαθμίδας τῶν μεγάλων εἰσοδημάτων ἐπλησίασε τὰ 100%. Ἄρκει νὰ μνημονευθῇ ὅτι οἱ μεγαλύτεροι εἰσοδηματῖαι, δι' ἐπιπρόσθετον εἰσόδημα μιᾶς λίρας, καταβάλλουν φόρον 19 σελίνια καὶ 6 πέννας. Ἡ ἔντονος αὕτη φορολογία τοῦ εἰσοδήματος ἐν συνδυασμῷ μὲ τὸν διπλασιασμὸν περίπου τῶν κοινωνικῶν παροχῶν ὑπὸ τοῦ Κράτους δὲν ἐπέφερε βεβαίως πλήρη ἐξίσωσιν τῶν εἰσοδημάτων ἀλλὰ συνετέλεσεν εἰς περιορισμὸν τῆς ἀνισότητός των, ἀσυγκρίτως μεγαλύτερον ἐν σχέσει μὲ τὴν προπολεμικὴν περίοδον. Ἡ φορολογία τοῦ εἰσοδήματος, ὡς διεμορφώθη κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰς τὴν Μεγάλῃν Βρεταννίαν καὶ εἰς τινὰς ἄλλας χώρας τῆς Εὐρώπης, ἐξήντησεν ὅλας σχεδὸν τὰς δυνατότητας πρὸς ριζικωτέραν ἐξίσωσιν τῶν εἰσοδημάτων. Ὡς παρατηροῦν οἱ δύο Ἄγγλοι συγγραφεῖς ἐργατικοὶ βουλευταὶ **Crossland** καὶ **Jenkins**, περαιτέρω ὕψωσις τῶν ποσοστῶν τοῦ φόρου ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος, μολοντί εἶναι μέχρις ἐνὸς σημείου δυνατὴ, ἰδίως εἰς τὰ μέσα εἰσοδήματα, δὲν εἶναι σκόπιμος διὰ δύο λόγους: Ἄφ' ἐνὸς διότι δὲν θὰ ἀπέφερε σημαντικὰ ποσά, ἐπιτρέποντα ἀξιόλογον ἀναδιανομὴν. Ἄφ' ἑτέρου, διότι θὰ ἐξουδετέρωνε τὰ ἐπιχειρηματικὰ κίνητρα καὶ θὰ συνετέλει εἰς μείωσιν τῆς παραγωγικῆς δραστηριότητος.

Μετὰ τὰ τεράστια βήματα, τὰ ὁποῖα ἐπραγματοποίησεν ἡ φορολογία τοῦ εἰσοδήματος κατὰ τὴν πολεμικὴν καὶ μεταπολεμικὴν περίοδον, θεωρεῖται εἰς τὰς χώρας ὅπου συνέβη τοῦτο, ὅτι ἡ φορολογία αὕτη οὐσιαστικῶς ἐπετέλεσε τὸν προορισμὸν τῆς ὡς μέσον δικαιοτέρας διανομῆς τοῦ εἰσοδήματος.

12. Σημαντικὰ περιθώρια ἐξακολουθοῦν νὰ ὑφίστανται μόνον εἰς τὴν ἄνισον διανομὴν τοῦ πλούτου, ὁ ὁποῖος ἐπιτρέπει πολυτελεῖς δαπάνας, χάρις εἰς τὴν δυνατότητα καταναλώσεως κεφαλαίου ἀκόμη καὶ ὅταν τὸ εἰσόδημα διὰ τῆς φορολογίας ἤθελε περιορισθῇ εἰς τὸ ἐλάχιστον.

Εἶναι ἀληθές ὅτι καί εἰς τὸν τομέα τῆς ἰδιοκτησίας τοῦ πλοῦτου ἔγιναν κατὰ καιροὺς σημαντικώτατα βήματα πρὸς δικαιότεραν διανομὴν του. Κυρίως ταῦτα συνετελέσθησαν εἰς τὰς χώρας τῆς Ἑπιρωτικῆς Ἑυρώπης διὰ τῆς διανομῆς τῶν μεγάλων ἀγροκτημάτων εἰς ἀκτήμονας γεωργούς. Εἰς τὴν Μεγάλην Βρεταννίαν ὅμως, κατ' ἐξοχὴν χώραν τῆς ἀνίσσου ἰδιοκτησίας, τὸ πρόβλημα δὲν ἀντιμετωπίσθη ριζικῶς ἀλλὰ ὑψώθησαν εἰς ἐξαιρετικῶς ὑψηλὰ ἐπίπεδα οἱ συντελεσταὶ τοῦ φόρου κληρονομίων διὰ τὰς μεγάλας ἰδιοκτησίας.

Οὕτω τὰ μέτρα πρὸς δικαιότεραν διανομὴν τοῦ εἰσοδήματος καὶ ἐξασθένισιν τῆς οἰκονομικῆς ἀνισότητος ἀπὸ τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου καὶ ἐντεῦθεν, ἔχουν προκαλέσει πραγματικὴν ἐπανάστασιν εἰς τὴν διανομὴν τοῦ εἰσοδήματος καὶ ἔχουν συντελέσει εἰς τὸν οὐσιωδέστατον περιορισμὸν τῶν ἀνισοτήτων. Δὲν εἶναι ὅμως μόνον τοῦτο ἀλλ' ἐπὶ πλεόν εἰς τὰς βορειοευρωπαϊκὰς χώρας μετεβλήθη γενικῶς καὶ ἡ νοοτροπία περὶ πλοῦτου καὶ χρησιμοποίησεως αὐτοῦ εἰς ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις, ἀνεξαρτήτως πολιτικῆς ἀποχρώσεως. Ἡ κατοχὴ μεγάλου πλοῦτου ὄχι μόνον δὲν θεωρεῖται ὡς κοινωνικὸν προνόμιον ἀλλὰ ἀποτελεῖ ἐν μέρει κοινωνικὸν μειονέκτημα. Χαρακτηριστικὸν δὲ εἶναι ὅτι εἰς τὰς χώρας ταύτας, οἱ πλούσιοι δὲν τολμοῦν πλεόν νὰ διάγουν πολυέξοδον βίον καὶ νὰ προβαίνουν εἰς ὑπερπολυτελεῖ κατανάλωσιν, φοβούμενοι τὴν γενικὴν ἀποδοκιμασίαν.

Δυστυχῶς, ἡ νοοτροπία αὕτη δὲν ἔχει διεισδύσει ἐπαρκῶς καὶ εἰς τὰ Λατινικὰ Κράτη καὶ τὴν Ἑλλάδα, χώρας τῆς φορολογικῆς διαφυγῆς, πρέπει ὅμως νὰ θεωρῆται βέβαιον ὅτι συντόμως ἡ ἐξέλιξις αὕτη θὰ ἐπεκταθῆ καὶ εἰς αὐτάς.

13. Τὰ ἀνωτέρω εἶναι ἀρκετὰ διὰ νὰ δείξουν, ποῖα ἐπανάστασις συνετελέσθη εἰς τὸν τομέα τῆς δικαίας διανομῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης.

Ἡ βαρεῖα φορολόγησις τῶν μεγαλυτέρων εἰσοδημάτων καὶ ἡ ἀναδιανομὴ αὐτῶν μέσῳ τῶν κοινωνικῶν παροχῶν τοῦ Κράτους ἔχει ἐπιφέρει μεγάλην ἀμβλυσιν εἰς τὴν εἰσοδηματικὴν ἀνισότητα.

Διὰ νὰ κρίνη τις περὶ τῆς ριζικῆς ἀλλοιώσεως, ἡ ὁποία ἐπῆλθεν εἰς τὴν κεφαλαιοκρατίαν κατόπιν τῶν ἐξελίξεων αὐτῶν δεόν νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ εἰς ἓνα ὠλοκληρωμένον σοσιαλιστικὸν Κράτος δικαία διανομὴ δὲν σημαίνει ἴσῃν διανομὴν. Καὶ ἐκεῖ ἡ διανομὴ δὲν εἶναι ἴση, διότι λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὴν ἀτομικὴν ἐκάστου συμβολὴν εἰς τὴν παρα-

γωγικήν προσπάθειαν. Κριτήριον εἶναι ἡ προσωπική συμβολή εἰς τὸ ἔργον τῆς παραγωγῆς. Ἄρκει ἓνα βλέμμα εἰς τὰ αὐταρχικά σοσιαλιστικά καθεστῶτα τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, διὰ νὰ διαπιστώσῃ τις τὴν σημαντικήν ἀνισότητα εἰς τὴν διανομὴν τοῦ εἰσοδήματος, ἡ ὁποία πολλάκις δὲν εὐρίσκεται κἂν εἰς οἰκονομικήν σχέσιν μὲ τὰς καταβαλλομένας θυσίας εἰς τὸ ἔργον τῆς παραγωγῆς.

14. Ἔτερος παράγων περιορισμοῦ τῆς ἀνισότητος τῆς διανομῆς τοῦ εἰσοδήματος καὶ τοῦ πλοῦτου, ἐκτὸς τῆς φορολογίας, συντελέσας καὶ οὗτος εἰς τὴν ἀλλοίωσιν τῆς κεφαλαιοκρατίας, εἶναι ἡ ἐπέκτασις τῆς ἐπιχειρηματικῆς δραστηριότητος τοῦ Κράτους. Αὕτη δὲν ἀποτελεῖ φαινόμενον τῆς πολεμικῆς καὶ μεταπολεμικῆς περιόδου, καθ' ὅσον εἶχε προηγηθῆ κατὰ πολλὰς δεκαετηρίδας. Ἡ διαφορὰ εἶναι ὅτι κατὰ τὴν πολεμικὴν περίοδον, ἰδίως εἰς τὰς χώρας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης, αὕτη διηυρύνθη σημαντικώτατα καὶ κατέκτησεν ὠρισμένους βασικοὺς τομεῖς τῆς οἰκονομίας.

Προπολεμικῶς ἡ δημοσία ἐπιχειρήσεις ἦτο περιορισμένη εἰς τοὺς τομεῖς ἐκείνους ἔνθα ἀποκλείεται ἡ ὑφίσταται περιορισμένος ἀνταγωνισμὸς ἢ δὲν ἐπιδεικνύει ἐνδιαφέρον ἢ ἰδιωτικὴ πρωτοβουλία ἢ εἶναι ἀναγκαία ἡ παρουσία τοῦ Κράτους πρὸς ἀποσόβησιν ἐκμεταλλεύσεως τοῦ κοινοῦ. Μεταπολεμικῶς ὅμως συνέβαλαν οὐσιωδῶς δύο περαιτέρω λόγοι εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς δημοσίας ἐπιχειρήσεως: ἡ μεγαλειτέρα ἐπικράτησις τῶν σοσιαλιστικῶν ἀντιλήψεων καὶ ὁ οἰκονομικὸς σχεδιασμὸς.

Οὕτω εἰς τὴν Γαλλίαν, κυρίως ἀπὸ τὸ 1944, ἐθνικοποιήθησαν αἱ μεγάλαι Τράπεζαι, αἱ ἀσφαλιστικαὶ Ἑταιρεῖαι, οἱ Σιδηρόδρομοι, αἱ μεγάλαι ἐπιχειρήσεις ἠλεκτρισμοῦ καὶ φωταερίου, ἡ Air France, τὰ ἐργοστάσια Renault, τὰ ἀνθρακωρυχεῖα, τὰ ἐργοστάσια ἀεροπλάνων κλπ. Ἐξ ἄλλου εἰς τὴν Μεγάλην Βρεταννίαν ἐθνικοποιήθησαν ὁ ἄνθραξ, αἱ μεταφοραὶ, ἡ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια, αἱ τηλεπικοινωναὶ, ἡ Κεντρικὴ Τράπεζα καὶ ὁ χάλυψ. Ἀνάλογα συνέβησαν καὶ εἰς ἄλλας χώρας τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης.

Βασικὴν σημασίαν εἰς τὰς ἐθνικοποιήσεις αὐτάς ἔχουν αἱ μεταφοραὶ, ἡ ἠλεκτρικὴ ἐνέργεια, ὁ ἄνθραξ καὶ ὁ χάλυψ. Ἡ κατάκτησις τῶν τομέων αὐτῶν ὑπὸ τῆς δημοσίας ἐπιχειρήσεως δημιουργεῖ ὅλως ἰδιάζουσας θέσιν τοῦ Κράτους εἰς τὴν οἰκονομίαν καθόσον τοῦτο γίνεται κυρίαρχον τῶν οἰκονομικῶν κλάδων ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐξαρτῶνται οἱ λοιποὶ κλάδοι, οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων. Οὕτω τὸ Κράτος δύναται νὰ ἐπηρεάσῃ ἰσχυρῶς τὴν ἰδιωτικὴν οἰκονομίαν

διὰ μέσου τῆς πολιτικῆς τῶν τιμῶν καὶ κατανομῶν τῶν προϊόντων καὶ ὑπηρεσιῶν τῶν δημοσίων ἐπιχειρήσεων.

Πρέπει ὅμως νὰ σημειωθῇ ὅτι ἐνῶ διὰ τῶν ἐθνικοποιήσεων αὐτῶν αἱ Δυτικαὶ Οἰκονομίαι ἐπραγματοποίησαν μέγα βῆμα πρὸς τὸν σοσιαλισμόν, ἐν τούτοις δὲν ἐπροχώρησαν περισσότερο πρὸς αὐτόν. Τὸ ἀποτέλεσμα πάντως εἶναι ὅτι διὰ τῶν βασικῶν αὐτῶν ἐθνικοποιήσεων ἐπῆλθεν ἐτέρα οὐσιώδης ἀλλοίωσις τῆς κεφαλαιοκρατίας, ἡ ὁποία τὴν ἀπεμάκρυνε σοβαρὰ ἀπὸ τὴν καθαρὰν μορφήν της.

Ἐνδιαφέρουσαι εἶναι αἱ σχετικαὶ παρατηρήσεις τοῦ ἄγγλου ἐργατικοῦ βουλευτοῦ **Crossland**, αἱ ὁποῖαι ὡς προκύπτει ἐκ τοῦ προτασσομένου προλόγου τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἐργατικοῦ κόμματος **Attlee**, ἔχουν τὴν ἔγκρισιν τοῦ κόμματος. Ὁ **Crossland** λέγει «εἶναι φανερόν ὅτι ὁ περαιτέρω πολλαπλασιασμός τῶν διοικητικῶν συμβουλιῶν τῶν δημοσίων ἐπιχειρήσεων ὑπὸ τὸ σημερινὸν σχῆμα δὲν πρόκειται νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ ταχέως πλησιέστερον πρὸς τὸν σοσιαλιστικὸν σκοπὸν . . . Ἡ ἐπέκτασις τῆς δημοσίας ἐπιχειρήσεως θὰ παραμείνῃ πάντοτε μακροχρονίως ἓνα σπουδαῖον ἐπικουρικὸν ὄπλον πρὸς ἐξίσωσιν τοῦ εἰσοδήματος . . . Ἐν τούτοις τὰ ἀποτελέσματά της εἰς μίαν οἰκονομίαν κυβερνωμένην ἀπὸ κρατικούς ἐλέγχους καὶ ὑψηλὴν φορολογίαν δὲν εἶναι τεράστια καὶ μολονότι μακροχρονίως ἐξακολουθεῖ νὰ παραμείνῃ ἰσχυρότατον τὸ ἐπιχείρημα ὑπὲρ αὐτῆς, ἐν τούτοις, τουλάχιστον μέχρις ὅτου εὔρεθῶμεν πλησιέστερον πρὸς τὴν λύσιν ὑφισταμένων προβλημάτων, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποτελέσῃ τὴν κυρίαν γραμμὴν προωθήσεως».

15. Αἱ ἀνωτέρω νέαι δραστηριότητες τοῦ Κράτους καὶ ἡ μεγάλη διεύρυνσις τῶν παλαιωτέρων, συνετέλεσαν εἰς τὴν τεραστίαν προοδευτικὴν αὔξησιν τῶν δημοσίων δαπανῶν.

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ ἐξέλιξις τῶν συνολικῶν δημοσίων δαπανῶν εἰς τὰς Ἡν. Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς ἀπὸ τοῦ 1913 μέχρι σήμερον.

Έτος	Έκατ. δολλ.	Έκατ. δολλ. 1926	Έπί % τοῦ έθν. εισοδημ.
1913	2.092	2.997	6.28
1923	6.864	6.823	6.59
1933	8.395	12.739	19.84
1941	20.521	23.507	21.19
1945	109.118	103.137	67.78
1950	56.100	35.260	23.00
1951	66.000	37.450	24.00

Ο πίναξ αυτός έμφαίνει τεραστίαν πράγματι αύξησιν τών δημοσίων δαπανών, τόσον εις άπολύτους άριθμούς όσον και έν σχέσει με το έθνικόν εισόδημα, το όποϊον ηύξήθη κατά την ίδίαν περίοδον σημαντικώτατα. Έν τούτοις ή μεγάλη διόγκωσις κατά το 1945 δέν είναι φυσιολογική, όφειλομένη εις τās έκτάκτους πολεμικές δαπάνας. Το αυτό έν μέροςι δύναται νά λεχθῆ και δια το 1951 κατά το όποϊον τὰ έξοδα δι' έξοπλισμούς ειχον διευρυνθῆ ούσιωδώς.

Η ίδια εξέλιξις παρατηρεΐται και εις όλας άνεξαιρέτως τās οικονομικώς άνεπτυγμένες χώρας.

Συνολικαί Δημόσιαι Δαπάναι επί Έθνικου Έισοδήματος.

	1928	1949
Έν. Πολιτεΐαι	15	—
Έν. Βασίλειον	30	43,4
Γαλλία	30	43,5
Γερμανία ¹	23	33,2
Βέλγιον	—	40,5
Νορβηγία	—	40,5
Σουηδία	—	35,4
Όλλανδία	—	36,2

¹ Δια το 1949 μόνον Δυτική Ζώνη Γερμανίας.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω ἀνασκοπήσεως προκύπτει ὅτι αἱ προοδευτικῶς δι-
ογκωθεῖσαι δημόσιαι δαπάναι τῶν κυριωτέρων Κρατῶν ἔφθασαν νὰ
ἀντιστοιχοῦν εἰς ποσοστὸν κατὰ τὸ πλεῖστον ἀνώτερον τοῦ 40 % τοῦ
ἐθνικοῦ εἰσοδήματος. Ἄν λάβῃ δέ τις ὑπ' ὄψιν ὅτι οἱ πόροι διὰ τὴν κά-
λυψιν τῶν δαπανῶν αὐτῶν προέρχονται ἀπὸ ἄμεσον, ἐντόνου προοδευ-
τικότητος φορολογίαν, τότε δύναται νὰ ὑποστηρίξῃ ὅτι εὕρισκόμεθα εἰς
μῖαν ἐξέλιξιν χαρακτηριζομένην ἀπὸ κοινωνικοποίησιν τοῦ εἰσοδήματος
καὶ τῆς καταναλώσεως.

Ἡ ἐξέλιξις ὅμως αὐτῆ, μολονότι εἶναι σοσιαλιστικῆς φύσεως, μόνη
δὲν δύναται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς πλήρη σοσιαλισμὸν καθόσον ὑφίστανται
ὄρια μὴ ἐπιτρέποντα περαιτέρω πρόοδόν της. Τὰ ὄρια αὐτὰ εὕρισκονται
εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ἰδιοκτησίαν τῶν παραγωγικῶν μέσων καὶ τὴν ἰδιωτικὴν
ἐπιχείρησιν. Ἐφ' ὅσον δὲν καταργοῦνται πλήρως οἱ θεσμοὶ αὐτοί, τὰ δὲ
μεγάλα παραγωγικά μέσα ἐξακολουθοῦν νὰ εὕρισκονται εἰς χεῖρας ἰδιω-
τῶν, αἱ δημόσιαι δαπάναι δὲν εἶναι δυνατόν, ὑπὸ ὁμαλὰς συνθήκας, νὰ
αὐξηθοῦν ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἐθνικὸν εἰσόδημα εἰς ποσοστὸν ὑπερβαῖνον
πολὺ τὸ σημερινόν. Μόνον ἐκτάκτως, εἰς περίπτωσιν πολέμου, θὰ ἦτο
δυνατὸν νὰ συμβῇ τοῦτο.

Αὐτὸς εἶναι ὁ κύριος λόγος διὰ τὸν ὁποῖον νεώτεροι συγγραφεῖς
ὑποστηρίζουν ὅτι «ἡ αὐξήσις τῶν δημοσίων δαπανῶν καὶ ἡ ἐπέκτασις
τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς δραστηριότητος τοῦ Κράτους ἀποτελοῦν
περισσότερον παράγοντα στερεώσεως τῆς κεφαλαιοκρατίας παρά ἐκσο-
σιαλισμοῦ τῆς οἰκονομίας».

16. Ἄς ἔλθωμεν τώρα εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν τῶν ἐπιδρά-
σεων, αἱ ὁποῖαι προῆλθον ἀπὸ τὴν προσπάθειαν στερεώσεως τοῦ κεφα-
λαιοκρατικοῦ καθεστῶτος.

Ἦδη ὁ *Marx* ὑπεστήριξεν ὅτι ἡ κεφαλαιοκρατία πλήσσει ἀπὸ πε-
ριοδικὰς κρίσεις, ὀφειλομένας εἰς τὴν ἀνεπάρκειαν ζητήσεως τῶν προλε-
ταρίων, λόγῳ τῆς ἐκμεταλλεύσεως αὐτῶν ὑπὸ τῶν ἐργοδοτῶν. Ἡ ἐπα-
νάληψις τῶν κρίσεων εἰς ὄλον ἐντονώτερον βαθμὸν καὶ αἱ αὐξανόμε-
ναι ἐμπλοκαὶ τῆς οἰκονομίας θὰ ὠδήγουν μῖαν ἡμέραν εἰς τὴν κατάρρευ-
σιν τῆς κεφαλαιοκρατίας.

Ὁ *Marx* εἶναι ὁ πρῶτος οἰκονομολόγος, ὁ ὁποῖος διέγνωσε συστη-
ματικῶς τὴν περιοδικότητα τῶν κρίσεων καὶ τὸ φαινόμενον τῆς μονίμου
ὑποαπασχολήσεως εἰς μῖαν ἰσορροποῦσαν οἰκονομίαν.

Ἐχρειάσθη περίπου αἰῶν διὰ νὰ διαπιστωθῇ ἀπὸ ἓνα οἰκονομολό-

γον τῆς ἀστικῆς παρατάξεως, τὸν μέγαν **Keynes**, ὅτι ἡ κεφαλαιοκρατικὴ οἰκονομία δὲν ἰσορροπεῖ μόνον εἰς τὸ ἐπίπεδον τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως ἀλλὰ καὶ εἰς ἐπίπεδον ὑποαπασχολήσεως μὲ μόνιμον στρατιὰν ἀνέργων, χωρὶς νὰ ὑφίστανται αὐτόματοι δυνάμεις ἀποκαταστάσεως ἰσορροπίας εἰς ἐπίπεδον πλήρους ἀπασχολήσεως. Τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι εἰς τὰς ὠρίμους οἰκονομικῶς χώρας δὲν ὑπάρχουν πάντοτε ἀρκεταὶ εὐκαιρίαι ἐπικερδῶν ἐπενδύσεων μέρος δὲ τῶν πραγματοποιουμένων ἀποταμιεύσεων παραμένει ἀχρησιμοποίητον, ὀδηγοῦν εἰς μείωσιν τοῦ κοινωνικοῦ προϊόντος μέχρις ὅτου ἀποταμιεύσεις καὶ ἐπένδυσις ἐξισωθοῦν. "Ὅταν συμβῇ τοῦτο, ἐπιτυγχάνεται οἰκονομικὴ ἰσορροπία εἰς κατάστασιν ὑποαπασχολήσεως, ἀνεργίας καὶ μειωμένου κοινωνικοῦ προϊόντος, χωρὶς νὰ ὑφίστανται αὐτόματοι δυνάμεις ἀνορθώσεως.

Μολοντί ὁ **Marx** καὶ ὁ **Keynes** συμφωνοῦν ἐπὶ τῆς ὑποαπασχολήσεως ὡς μονίμου φαινομένου τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας, δίστανται τόσον ὡς πρὸς τὴν αἰτιολογίαν ὅσον καὶ ὡς πρὸς τὴν καταπολέμησιν αὐτοῦ.

Ὁ **Marx** θεωρεῖ τὸ νόσημα ἀνίατον καὶ προβλέπει ἐξ αὐτοῦ κατάρρευσιν τῆς κεφαλαιοκρατίας, ἐνῶ ὁ **Keynes** πιστεύει εἰς τὴν δυνατότητα καὶ ἀποτελεσματικότητά τῆς καταπολεμήσεώς του.

17. Προτοῦ ὅμως εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος αὐτοῦ σκόπιμον εἶναι νὰ ἴδωμεν τι ἀπέδωσεν οἰκονομικῶς ἡ κεφαλαιοκρατία.

Εἷς ἐκ τῶν καλλιτέρων μελετητῶν τῆς κεφαλαιοκρατικῆς ὀργανώσεως, ὁ ἐσχάτως ἐκλιπὼν ἀστριακῆς καταγωγῆς ἀμερικανὸς οἰκονομολόγος **Schumpeter**, ὑπελόγισεν ὅτι ἀπὸ τοῦ 1870 μέχρι τοῦ 1930, ἡ παραγωγή εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς ἠυξήθη κατὰ 2% ἑτησίως παρ' ὅλας τὰς μεσολαβησάσας οἰκονομικὰς κρίσεις. Παρατηρεῖ δὲ ἐν συνεχείᾳ ὅτι, ἐάν ἀπὸ τοῦ 1928 ὑπὸ τὸ κεφαλαιοκρατικὸν καθεστῶς ἡ παραγωγή ἐξηκολούθει νὰ αὐξάνεται μὲ τὸν αὐτὸν ρυθμὸν, δηλαδὴ μὲ 2% ἑτησίως, μετὰ μίαν πεντηκονταετίαν σχεδὸν θὰ ἐτριπλασιαζέτο. Προσθέτει δὲ ὅτι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν πρόρρησιν τοῦ **Marx** καθ' ἣν οἱ πλούσιοι θὰ γίνωνται πλουσιώτεροι καὶ οἱ πτωχοὶ πτωχότεροι, οὐδὲν δικαιολογεῖ σύμφωνα μὲ τὴν πείραν τοῦ παρελθόντος τὴν ἄποψιν ὅτι ἡ διανομὴ τοῦ εἰσοδήματος, ἐάν ἀφίνετο ἀνεπηρέαστος, θὰ μετεβάλλετο πράγματι πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτήν. Κατὰ τὸν **Schumpeter** ἐάν ἡ κεφαλαιοκρατία ἐπανελάμβανε τὴν προηγηθεῖσαν ἐπίδοσιν τῆς

καί κατά τήν προσεχῆ πεντηκονταετίαν, ἀρχομένην ἀπό τοῦ 1928, θά συνετέλει εἰς τὸ νὰ ἐξαφανισθῇ κάθε τι τὸ ὁποῖον μὲ σημερινὰ κριτήρια θά ἠδύνατο νὰ ἀποκληθῇ ἔνδεια.

Ἐκ παραλλήλου, ὁ εἰδικὸς εἰς τὰ προβλήματα τῆς οἰκονομικῆς προόδου *Colin Clark*, ὑπελόγησεν ὅτι, ἂν κατὰ τὴν περίοδον τῆς μεγαλύτερας ἀνεργίας 1925-1934 ἐπετυγχάνετο πλήρης ἀπασχόλησις, τὸ εἰσόδημα κατὰ κεφαλὴν τοῦ πληθυσμοῦ θά ἠύξάνετο, εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας κατὰ 13,3 %, εἰς τὴν Μεγάλην Βρεταννίαν κατὰ 13% καί εἰς τὴν Γαλλίαν κατὰ 4%.

18. Αἱ ἀνωτέρω παρατηρήσεις εἶναι ἀρκεταὶ διὰ νὰ δείξουν ὅτι ἡ κεφαλαιοκρατία, ἐὰν δὲν ὑφίσταντο αἱ λοιπαὶ τῆς ἀδυναμίας, δὲν θά ἔβαινε πρὸς κατάρρευσιν ἐκ μόνων τῶν οἰκονομικῶν συνεπειῶν τῶν κρίσεων. Ἐν τούτοις, τὸ φαινόμενον τῆς ὑποαπασχολήσεως καί ἀνεργίας, παραλλήλως πρὸς τὰς οἰκονομικὰς συνεπείας, προκαλεῖ καὶ κοινωνικὰς καὶ πολιτικὰς συνεπείας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀσυγκρίτως ἀπειλητικώτεραι διὰ τὸ κεφαλαιοκρατικὸν καθεστῶς. Αἱ στρατιαὶ τῶν ἀνέργων, ἀνεξαρτήτως ἂν λαμβάνουν ἐπαρκῆς ἐπίδομα ἀνεργίας, αἰσθάνονται μίαν ψυχικὴν κατάπτωσιν καὶ ἀπαγοήτευσιν εὐκόλως δὲ μεταβάλλονται εἰς παράγοντας ἐπαναστάσεων καὶ ἀναρχίας. Ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος προέρχεται ἀπὸ τὰς ἀργούσας μάζας. Ὡς παρατηρεῖ ὁ *Beveridge*, «Ἐνα πρόσωπον, τὸ ὁποῖον δὲν δύναται νὰ πωλήσῃ τὴν ἐργασίαν του εἶναι ὡς ἐὰν τοῦ λέγεται ὅτι εἶναι ἄχρηστον . . . Τοῦτο ἀποτελεῖ προσωπικὴν καταστροφὴν. Ἀργία, ἀκόμη καὶ ἐπιδοτουμένη, διαφθείρει, τὸ αἴσθημα τῆς ἀχρηστίας καταρρίπτει τὸ ἠθικόν».

Αὐτὸς εἶναι ὁ κυριώτερος λόγος διὰ τὸν ὁποῖον τὰ Κράτη, τὰ βασιζόμενα εἰς τὴν κεφαλαιοκρατικὴν ὀργάνωσιν, κατέβαλαν ἐντόνους προσπάθειας διὰ τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος τῆς χρονίας ὑποαπασχολήσεως καὶ ἀνεργίας καὶ τὴν ἀποσόβησιν τῶν οἰκονομικῶν κρίσεων. Αἱ προσπάθειαι τῶν ὁμῶς θά παρέμεναν μάταιαι ἐὰν ὁ *Keynes* δὲν εἶχε διανοίξει νέους ὀρίζοντας εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως. Πρῶτος ὁ οἰκονομολόγος αὐτὸς διέγνωσεν ὀρθῶς τὸ φαινόμενον τῆς μονίμου ὑποαπασχολήσεως καὶ ἐπρότεινε ἀποτελεσματικὰ μέτρα διὰ τὴν κατάπολέμησίν του. Αὐτὸ συνέβη τὸ 1936, ἔκτοτε δὲ σειρὰ μελετητῶν συνεπλήρωσε τὴν ἔρευναν καὶ ἐσυστηματοποίησε τὰ μέτρα. Σήμερον πλέον δικαιολογεῖται νὰ πιστεῦθῃ τις ὅτι τὸ Κράτος εἶναι εἰς θέσιν νὰ διατηρήσῃ μίαν οἰκονομικὴν ἰσορροπίαν, ἐξασφαλίζουσαν κατάστασιν πλήρους

ή περίπου πλήρους άπασχολήσεως και νά έπιτύχη άποσόβησιν ίσχυρών οίκονομικών κρίσεων.

19. Τά μέτρα πρὸς τοῦτο εἶναι πολλά, άποβλέπουν δέ ὅλα εἰς τήν διατήρησιν ένὸς έπαρκοῦς έπιπέδου συνολικῆς ένεργοῦ ζητήσεως, ὅταν αὕτη παρουσιάζη άνεπάρκειαν. Τά μέτρα ταῦτα εἶναι δύο κατηγοριών, τὰ μὲν άναφέρονται εἰς τὸν τομέα τῶν έπενδύσεων, τὰ δέ εἰς τὸν τομέα τῆς καταναλώσεως.

Σκοπὸς τῆς πολιτικῆς τῶν έπενδύσεων εἶναι ἡ σταθεροποίησις τοῦ ρυθμοῦ αὐτῶν πρὸς πρόληψιν διαλείψεων τῶν έπενδύσεων. Τοῦτο έπιδιώκεται άφ' ένὸς μὲν διὰ μέσου τῆς πιστωτικῆς και νομισματικῆς πολιτικῆς άφ' έτέρου δέ, ὅπου αὕτη άποδεικνύεται άνεπαρκῆς, δι' έξισοροποιητικῶν έπενδύσεων εἰς τὸν δημόσιον τομέα.

Σκοπὸς τῆς πολιτικῆς τῆς καταναλώσεως εἶναι ὁ έπηρεασμὸς τῆς καταναλωτικῆς ζητήσεως πρὸς έξασφάλισιν έπαρκοῦς συνολικῆς ένεργοῦ ζητήσεως. Οἱ κυριώτεροι τρόποι πρὸς τοῦτο εἶναι τρεῖς: Πρῶτον, μεταβολαί εἰς τὸ έπίπεδον και τὰ εἶδη τῶν δημοσίων δαπανῶν, ὡς εἶναι έπιδόματα άνεργίας, έπιδοτήσεις καταναλώσεως, έπιχορηγήσεις έξαγωγῶν. Δεύτερον, δημιουργία εισοδημάτων διὰ τῆς πολιτικῆς τῶν δημοσίων έπενδύσεων εἰς περιπτώσεις έπικινδύνου καθόδου τῶν ιδιωτικῶν έπενδύσεων. Τρίτον, μεταβολαί εἰς τὸ έπίπεδον και τὰ εἶδη τῆς φορολογίας, ὡς ὁ φόρος τοῦ εισοδημάτος, ὁ φόρος κύκλου έργασιῶν, αἱ εἰσφοραὶ τῶν κοινωνικῶν ασφαλίσσεων. Τὰ ποσοστὰ τῶν φόρων αὐτῶν αύξομειοῦνται άναλόγως τῶν πληθωρικῶν ἢ άντιπληθωρικῶν ροπῶν τῆς οίκονομίας, δηλαδῆ άναλόγως τῆς ύπερτάσεως ἢ ύποτάσεως τῆς ένεργοῦ ζητήσεως. Μέχρι τοιούτου δέ σημείου εἶναι δυνατὸν νά φθάσῃ ἡ πολιτικῆ αὕτη, ὥστε εἰς δεδομένην στιγμὴν τὸ Κράτος άντὶ νά εἰσπράττη εἶναι ένδεχόμενον νά έπιστρέφῃ φόρους εἰς τοὺς φορολογουμένους. Ἡ πολιτικῆ αὕτη συμπληρώνεται και μὲ ἄλλα δευτερεύοντα, παραλειπόμενα έδῶ, μέτρα.

20. Τά άνωτέρω σῆμερον άποτελοῦν κοινοτοπίας, πρὸ δεκαπέντε ὅμως έτῶν ἦσαν *terra incognita*, ἡ δέ προβολή των άπετέλεσεν έπανάστασιν εἰς τήν οίκονομικὴν σκέψιν και πολιτικὴν.

Διὰ τὸ κεφαλαιοκρατικὸν καθεστῶς, ἡ έπανάστασις αὕτη ἔχει μεγίστην σημασίαν, διὰ δύο λόγους:

Πρῶτον, διότι έπέφερε θεμελιώδη μεταβολὴν εἰς αὐτόν. Ἡ κεφαλαιοκρατικῆ οίκονομία εἶναι μηχανισμὸς αὐτοπηδαλιουχούμενος, έν άντι-

θέσει πρὸς τὴν σοσιαλιστικὴν, κατευθυνομένην ὑπὸ τοῦ Κράτους βάσει σχεδίου καὶ ἀποκληθεῖσαν διὰ τοῦτο προγραμματικὴν ἢ σχεδιακὴν οἰκονομίαν. Ἡ πολιτικὴ ὅμως τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως καὶ τῆς οἰκονομικῆς σταθερότητος μετέβαλε καὶ τὴν κεφαλαιοκρατικὴν οἰκονομίαν, κατὰ μέγα μέρος, εἰς προγραμματικὴν ἢ σχεδιακὴν οἰκονομίαν. Τοῦτο δὲ διότι, ἐνῶ ἡ οἰκονομία ἐξακολουθεῖ νὰ βασίζεται εἰς τὴν ἰδιωτικὴν ἐπιχείρησιν, ἡ βάσει προγράμματος ἐπέμβασις τοῦ Κράτους πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῶν ἀποφάσεων τῶν ἰδιωτικῶν οἰκονομιῶν, ὡσάκις τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον πρὸς ἐξασφάλισιν σταθερότητος εἰς τὴν συνολικὴν ἐνεργὸν ζήτησιν, μετέβαλεν ἄρδην τὸν αὐτοπηδαλιουχούμενον χαρακτήρα τῆς κεφαλαιοκρατικῆς οἰκονομίας. Τὰ πρῶτα ἀποτελέσματα τῆς πολιτικῆς αὐτῆς ἐγένοντο αἰσθητὰ κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον, κατὰ τὴν ὁποίαν, χάρις εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτὴν, ἀπεσοβήθησαν ταχέως αἱ ἐκδηλωθεῖσαι τάσεις πρὸς οἰκονομικὴν ὑφεισιν καὶ ἀνεργίαν. Εἰς τὰς ἀνεπτυγμένας χώρας, ὡς εἰς τὰς Ἡν. Πολιτείας, ἀκόμη καὶ αὐταὶ αἱ ἐπείγουσαι στρατιωτικαὶ δαπάναι χρησιμεύουν εἰς τοὺς προγραμματιστὰς πρωτίστως πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς οἰκονομικῆς σταθερότητος διὰ τῆς αὐξήσεως ἢ χαλαρώσεώς των ἀναλόγως τῶν τάσεων τῆς οἰκονομίας, δευτερευόντως δὲ διὰ τοὺς ἐξοπλισμούς.

Ἡ μέχρι σήμερον πείρα ἀπέδειξεν ὅτι ἡ καλὴ ἐφορμογὴ τῆς πολιτικῆς τῆς οἰκονομικῆς σταθερότητος, μὲ διεθνῆ συντονισμόν, εἶναι ἰκανὴ νὰ ἀποσοβῆσιν εὐρυτέρας οἰκονομικὰς διακυμάνσεις καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ πλήρη, ἢ περίπου πλήρη, ἀπασχόλησιν.

Δεύτερον, διότι καθ' ὅσον καθίσταται δυνατὴ ἡ ἐξουδετέρωσις τοῦ κυριωτέρου ἐχθροῦ τῆς κεφαλαιοκρατίας, τῆς μαζικῆς ἀνεργίας, τὴν κατέστησεν εὐσταθεστέραν καὶ ἐκλόνισεν τὸ ἔρεισμα τῶν προφητειῶν περὶ καταρρέυσεως τῆς κεφαλαιοκρατίας ἀπὸ τὰ κτυπήματα τῶν ὀλονέν ἐπιδεινυμένων κρίσεων καὶ τῆς ἀξανομένης ἀνεργίας.

21. Ἐκτὸς τοῦ σχεδιασμοῦ πρὸς ἐξασφάλισιν πλήρους ἀπασχολήσεως, κατὰ τὸ διάστημα τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου, ἀνεπτύχθη εὐρύτατα ὁ σχεδιασμός τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς καταναλώσεως, τῶν ἐπενδύσεων καὶ τῶν ἐξωτερικῶν πληρωμῶν, ὑπὸ τὴν μορφήν συστήματος ἐλέγχων. Τοῦτο συνέβη εἰς ὅλας τὰς ἐμπολέμους χώρας τοῦ Δυτικοῦ κόσμου, ἀνεξαρτήτως πολιτικοῦ καθεστώτος, ἐχαρακτηρίσθη δὲ ὡς σοσιαλισμὸς ἢ κομμουνισμὸς τοῦ πολέμου.

Τὸ οὐσιώδες ὅμως εἶναι ὅτι οἱ ἔλεγχοι αὐτοὶ δὲν κατηργήθησαν

μεταπολεμικῶς ἀλλὰ ἐξακολουθοῦν ὑφιστάμενοι, εἰς ὠρισμένας μὲν χώρας εἰς εὐρυτέραν ἔκτασιν, ὡς εἰς τὴν Μεγάλην Βρεταννίαν, εἰς ἄλλας δὲ μερικῶς, ὡς εἰς τὴν Ἀμερικὴν, Γαλλίαν κλπ. Πράγματι, εἰς τὰς χώρας αὐτάς, εἰς τὸ πεδῖον τῆς παραγωγῆς δὲν ἀφήνεται εἰς τὸν μηχανισμόν τῶν τιμῶν νὰ πραγματοποιηθῆ τὴν κατανομὴν τῶν πρώτων ὑλῶν, ἀλλὰ τὸ Κράτος προβαίνει εἰς τὴν κατανομὴν αὐτῶν βάσει πολιτικῶν, οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν κριτηρίων, δίδον ἄλλην κατεύθυνσιν εἰς τὴν παραγωγὴν ἀπὸ ἐκείνην τὴν ὁποίαν θὰ ἐλάμβανεν εἰς μίαν ἐλευθέρως λειτουργοῦσαν οἰκονομίαν.

Εἰς τὸ πεδῖον τῆς καταναλώσεως, ἐξ ἄλλου, ὁ μηχανισμὸς τῶν τιμῶν εἴτε ἀντικαθίσταται διὰ τῆς ποσοστῶσεως, εἴτε νοθεύεται διὰ τῶν διατιμῆσεων καὶ ἀπαγορεύσεων.

Εἰς τὸ πεδῖον τῶν ἐπενδύσεων, τόσον κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου ὅσον καὶ μετ' αὐτόν, τὰ διάφορα κράτη ἐπενέβησαν πρὸς κατεύθυνσιν αὐτῶν διὰ τῆς ἀπαγορεύσεως ἢ τοῦ περιορισμοῦ τῶν ἀνεπιθυμητῶν καὶ τῆς εὐνοήσεως τῶν ἐπιθυμητῶν.

Τέλος, εἰς τὸ πεδῖον τῶν ἐξωτερικῶν πληρωμῶν ἐπεβλήθησαν ἔλεγχοι συναλλάγματος, περιορισμοὶ καὶ ἀπαγορεύσεις εἰσαγωγῶν καὶ ἐξαγωγῶν.

Εἰδικώτερον, κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον τόσον αἱ ἐκ τοῦ πολέμου ὑποστᾶσαι καταστροφὰς χώραι, ὅσον καὶ αἱ οἰκονομικῶς καθυστερημέναι, ἔθεσαν εἰς ἐφαρμογὴν γενικώτερα προγράμματα ἀνασυγκροτήσεως καὶ οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, τὰ ὁποῖα περιέχουν σύμπλεγμα μέτρων περιοριζόντων ἄλλοῦ περισσότερον καὶ ἄλλοῦ ὀλιγώτερον τὸν αὐτοματισμὸν τῆς ἀτομιστικῆς οἰκονομίας.

Ἐρωτᾶται ὅμως, οἱ προγραμματισμοὶ καὶ οἱ ἔλεγχοι αὐτοὶ ἀποτελοῦν μόνιμα φαινόμενα ἢ μήπως ὀφείλονται εἰς ἰδιάζοντα προβλήματα τῆς πολεμικῆς καὶ πρώτης μεταπολεμικῆς περιόδου καὶ πρόκειται νὰ ἐξαφανισθοῦν μαζὺ μὲ τὴν ἔκλειψιν τούτων;

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὠρισμένοι ἔλεγχοι καὶ παρεμβάσεις, ὅπως τῆς καταναλώσεως, θὰ ἐκλείψουν βαθμηδὸν μὲ τὴν ἀποκατάστασιν οἰκονομικῆς ἰσορροπίας καὶ ὁμαλωτέρων διεθνῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν. Ὁ προγραμματισμὸς ὅμως θὰ παραμείνῃ ὡς διηνεκῆς θεσμὸς, ἀφοῦ διαμορφωθῆ καὶ συστηματοποιηθῆ, ἀναλόγως τῆς ὑφῆς ἐκάστης οἰκονομίας καὶ τῶν οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπιδιώξεων τῶν διαφόρων Κρατῶν.

22. Ἄς ἔλθωμεν τῶρα εἰς τὴν τρίτην κατηγορίαν τῶν ἀλλοιώσεων τῆς κεφαλαιοκρατίας, τὴν ἀναφερομένην εἰς τὴν ταξικὴν ἀναχώνευσιν.

Αί άλλοιώσεις αὐταὶ ὑπῆρξαν βαθεῖαι κατὰ τὴν πολεμικὴν καὶ μεταπολεμικὴν περίοδον κατὰ τὸ πλεῖστον ὅμως παρέμειναν ἀπαρατήρητοι.

Ὡς γνωστὸν, κατὰ τὸν *Μαρχ* καὶ τοὺς ὁπαδούς του, κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς κεφαλαιοκρατίας εἶναι ὁ διαχωρισμὸς τῆς κοινωνίας εἰς δύο ἀντιμαχομένας παρατάξεις, τὴν «ἀστικὴν», δηλαδή τὴν κεφαλαιοκρατικὴν, περιλαμβάνουσας τοὺς ἰδιοκτῆτας καὶ ἡγέτας τῶν παραγωγικῶν μέσων, καὶ τὸ προλεταριάτον, ἀπαρτιζόμενον ἀπὸ τοὺς οὐδὲν διαθέτοντας, πλὴν τῆς ἐργασίας των, ἐργάτας. Ὡς συνέπειαι δὲ τοῦ διαχωρισμοῦ αὐτοῦ προβλέπονται ἀπὸ τὴν μαρξικὴν θεωρίαν: Ἡ προοδευτικὴ ἀπαθλίωσις τοῦ προλεταριάτου, ἡ ἐντεινομένη ἐχθρότης καὶ τὸ αὐξάνομενον μῖσος μεταξὺ τῶν δύο τάξεων, καὶ ἡ βιαία ἀνατροπὴ τῆς ἀστικῆς τάξεως ὑπὸ τοῦ προλεταριάτου.

Χαρακτηριστικαὶ εἶναι αἱ ἀκόλουθοι παράγραφοι τοῦ Κομμουνιστικοῦ Μανιφέστου:

«Ὁλόκληρος ἡ κοινωνία χωρίζεται προοδευτικῶς εἰς δύο μεγάλα στρατόπεδα, εἰς δύο ἀντιμετώπους τάξεις, τὴν ἀστικὴν, δηλαδή τὴν κεφαλαιοκρατικὴν καὶ τὸ προλεταριάτον».

«Αἱ μέχρι τοῦδε μικρομεσαῖαι τάξεις, οἱ μικροβιομήχανοι, μικρέμποροι καὶ μικροεισοδηματῆαι, οἱ χειροτέχνη καὶ χωρικοί, κατολισθαίνουν πρὸς τὸ προλεταριάτον».

«Ὁ νεώτερος ἐργάτης, ἀντὶ νὰ ὑψωθῇ μὲ τὴν πρόοδον τῆς βιομηχανίας, καταπίπτει κάτω τῶν ὄρων τῆς ἰδίας του τάξεως. Ὁ ἐργάτης μεταβάλλεται εἰς ἐνδεῆ καὶ ἡ ἔνδεια ἀναπτύσσεται ταχύτερον ἀπὸ τὸν πληθυσμὸν καὶ τὸν πλοῦτον».

«Τὸ προλεταριάτον εἶναι τάξις πραγματικῶς ἐπαναστατικὴ. Τὸ προλεταριάτον κάθε χώρας ὀφείλει νὰ ἐκκαθαρίσῃ πρῶτον τὴν ἰδικὴν του ἀστικὴν τάξιν».

«Διαγράφοντες τὰς γενικὰς φάσεις τῆς ἀναπτύξεως τοῦ προλεταριάτου, παρηκολουθήσαμεν τὸν κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον κρυπτὸν ἐμφύλιον πόλεμον ἐντὸς τῆς ὑφισταμένης κοινωνίας μέχρι τοῦ σημείου ὅπου θὰ ἐκσπάσῃ εἰς ἀνοικτὴν ἐπανάστασιν καὶ διὰ τῆς βιαίας ἀνατροπῆς τῆς ἀστικῆς τάξεως τὸ προλεταριάτον θὰ θεμελιώσῃ τὴν κυριαρχίαν του».

23. Ἦδη ἀρκετὰ ἐνωρὶς ἤρχισε νὰ διαφαίνεται ἀπὸ τὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων ὅτι αἱ προρρήσεις αὐταὶ δὲν θὰ ἐπηγήθειαν. Εἶναι τόσον γνωστὴ ὁλόκληρος ἡ βιβλιογραφία ἢ ὅποια ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἀπόδειξιν τῆς βιωσιμότητος τῆς μικρᾶς ἐπιχειρήσεως, παράλληλα πρὸς τὴν

μεγάλην, καί τῆς εὐρωστίας τῆς μικρᾶς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας καί καλλιέργειας, ὥστε νά μὴ χρειάζεται νά ἐπανέλθω εἰς αὐτήν. Ἐδῶ ἐνδιαφερόμεθα κυρίως διὰ τὴν ἐξέλιξιν κατὰ τὴν πολεμικὴν καί μεταπολεμικὴν περίοδον. Αὕτη χαρακτηρίζεται ἀπὸ τέσσαρα τινά :

Πρῶτον, ἀπὸ τὴν περαιτέρω ἀποσύνδεσιν ἰδιοκτησίας καί ἡγεσίας τῶν παραγωγικῶν μέσων.

Δεύτερον, ἀπὸ τὴν μεγάλην ἐνίσχυσιν τῶν ἐνδιαμέσων τάξεων.

Τρίτον, ἀπὸ τὴν αὖξησιν τοῦ εἰσοδήματος τῆς ἐργατικῆς τάξεως καί τὴν τάσιν ἀστικοποιήσεώς της.

Τέταρτον, ἀπὸ τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ συναισθήματος κατωτερότητος καί τὴν ἄμβλυσιν μᾶλλον τῆς ἀντιθέσεως τοῦ προλεταριάτου πρὸς τὴν ἀστικὴν τάξιν.

24. Ὡς πρὸς τὸ πρῶτον ζήτημα τῆς ἀποσυνδέσεως ἰδιοκτησίας καί ἡγεσίας τῶν παραγωγικῶν μέσων, παρατηροῦμεν ὅτι αὕτη δὲν εἶναι νέα. Εἶναι σχεδὸν τόσον παλαιὰ ὅσον καί ἡ ἀνώνυμος ἐταιρεία. Κατὰ τὴν πολεμικὴν ὅμως καί μεταπολεμικὴν περίοδον ὄχι μόνον ἐπληθύνθησαν αἱ ἀνώνυμοι ἐταιρεῖαι ἀλλὰ καί κατέστησαν περισσότερον ἀνώνυμοι, δηλαδὴ ἐμειώθη ἔτι μᾶλλον ὁ ἀριθμὸς τῶν προσωπικῶν ἢ οἰκογενειακῶν μετοχικῶν ἐταιρειῶν. Τοῦτο ἔχει μεγίστην σημασίαν καθόσον ἡ μορφή τοῦ μεγαλοἰδιοκτῆτου ἐπιχειρηματίου κινουμένου ἀποκλειστικῶς ἀπὸ τὸ κέρδος καί τὴν μανίαν τῆς αὐξήσεως τῆς περιουσίας του σχεδὸν ἐξέλιπε. Ὡς γνωστόν, ἡγέται τῶν ἀνωνύμων ἐταιρειῶν, τοῦλάχιστον εἰς τὰς μεγάλας βιομηχανικὰς χώρας, εἶναι ἔμμισθοι διευθυνταί, οἱ *managers*, οἱ ὁποῖοι πολλάκις δὲν κατέχουν οὔτε μίαν μετοχὴν τῆς ἐπιχειρήσεως, τὴν ὁποίαν διοικοῦν. Ἰδιοκτῆται τῆς ἐπιχειρήσεως εἶναι τὸ πλῆθος τῶν μικρῶν καί μεγάλων μετόχων, οἱ ὁποῖοι ὅμως, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, οὐσιαστικῶς δὲν ἀναμιγνύονται εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἐπιχειρήσεως. Μὲ τὴν ἐξέλιξιν αὐτὴν ἐπῆλθε δημοκρατικοποίησις τῆς ἰδιοκτησίας, ἀντιθέτως πρὸς τὴν πρόρρησιν τοῦ μαρξισμοῦ, ὄχι ὅμως καί δημοκρατικοποίησις τῆς διοικήσεως. Τούναντίον ἐσημειώθη συγκέντρωσις τῆς διοικήσεως καί μάλιστα ἀνεύθυνος, δεδομένου ὅτι οἱ διευθύνοντες δὲν φέρουν τὸν κίνδυνον τοῦ ἰδιώτου ἐπιχειρηματίου. Σχετικῶς ὁ Schumpeter παρατηρεῖ τὰ ἀκόλουθα : «Ὁ νεώτερος ἐπιχειρηματίας εἶναι τοῦ τύπου τοῦ ἐκτελεστικοῦ διευθυντοῦ. Ἀπὸ τὴν λογικὴν τῆς θέσεώς του ἀποκτᾷ ψυχολογίαν ἐμμίσθου ὑπαλλήλου ἐργαζομένου εἰς μίαν γραφειοκρατικὴν ὀργάνωσιν. Εἴτε εἶναι κάτοχος μετοχῶν εἴτε ὄχι ἢ θέλησις του νά ἀγω-

νισθῆ καὶ νὰ κρατήσῃ δὲν εἶναι, οὔτε δύναται νὰ εἶναι, ὅ,τι ἦτο εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἀνδρὸς ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε τὴν ἰδιοκτησίαν καὶ τὰς εὐθύνas τῆς μὲ ὄλην τὴν σημασίαν των. Τὸ σύστημα τῶν ἀξιῶν του καὶ ἡ ἀντίληψις του περὶ καθήκοντος ὑποβάλλονται εἰς βαθεῖαν ἀλλοίωσιν. Οἱ ἀπλοῖ μέτοχοι ἔπαυσαν πλέον νὰ ὑπολογίζωνται. . . Οὕτως ἡ νέα μετοχικὴ ἐταιρεία, ἂν καὶ προϊόν τῆς κεφαλαιοκρατικῆς λειτουργίας, κοινωνικοποιεῖ τὴν ἀστικὴν νοοτροπίαν».

Οἱ μισθωτοὶ διευθύνονται τῶν ἐταιρειῶν ἀποτελοῦν μίαν νέαν κοινωνικὴν τάξιν, ἡ ὁποία ἔχει συγκεντρώσει τὴν οἰκονομικὴν ἰσχὺν ὄχι ὅμως καὶ τὸν πλοῦτον. Τοῦτο ὅμως δεικνύει ὅτι ἡ ἀστικὴ τάξις δὲν ἀποτελεῖται πλέον ἀπὸ τοὺς ἰδιοκτῆτας ἡγέτας τῶν παραγωγικῶν μέσων τοῦ Marx ἀλλὰ ἀπὸ τοὺς μισθωτοὺς διευθυντὰς τοὺς κατέχοντας τὴν πραγματικὴν οἰκονομικὴν ἰσχὺν καὶ τοὺς μεγαλοῖδιοκτῆτας.

25. Καὶ τώρα ἄς ἔλθωμεν εἰς τὸ δεύτερον ζήτημα, τὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἐνδιαμέσων τάξεων μεταξὺ προλεταριάτου καὶ κεφαλαιοκρατικῆς τάξεως.

Πράγματι, ὅπως ἀνέφερα καὶ ἀνωτέρω, ἡ μικρὰ καὶ μέση ἰδιοκτησία καὶ ἐκμετάλλευσις εἰς τὴν γεωργίαν ὄχι μόνον παρουσίασε βιωσιμότητα ἀλλὰ ἀπεδείχθη, εἰς τὴν δημοκρατικὴν τοῦλάχιστον Εὐρώπην, τὸ καλύτερον σύστημα εἰς τὴν γεωργικὴν οἰκονομίαν ἀπὸ οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀπόψεως. Κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον εἰς τὰς διαφόρους χώρας ἐλήφθησαν μέτρα ἐνίσχυσεως τῶν μικρῶν καὶ μέσων γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων μὲ ἀποτέλεσμα τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγῆς εἰς τὴν δημοκρατικὴν Εὐρώπην κατὰ μέσον ὄρον 10% ἐν σχέσει μὲ τὸ 1934-1938. Εἰς τὰς Ἀνατολικὰς χώρας, μὴ συμπεριλαμβανομένης τῆς Σοβιετικῆς Ἐνώσεως, ἡ γεωργικὴ παραγωγή κατὰ τὴν ἰδίαν περίοδον παρουσίασε μείωσιν.

Ἄλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους τομεῖς τῆς παραγωγῆς παρατηρήθη, παρὰ τὴν ἀρχικὴν ὑποχώρησιν τῆς μικρᾶς ἐπιχειρήσεως, σημαντικὴ ἀντοχή, κατὰ δὲ τὰ τελευταῖα ἔτη, καὶ ἐπέκτασις αὐτῆς. Ἀπεδείχθη ὅτι ἡ μεγάλη ἐπιχειρήσις ὄχι μόνον δὲν ἐξαφανίζει τὴν μικρὰν ἀλλὰ δημιουργεῖ χῶρον διὰ μικροτέρας βιοτεχνικὰς καὶ ἐμπορικὰς ἐπιχειρήσεις. Ὅλα τὰ νεώτερα διαρκῆ καταναλωτικὰ ἀγαθὰ, ὡς εἶναι τὰ ραδιόφωνα, ψυγεῖα, ἠλεκτρικὰ πλυντήρια κλπ., συνετέλεσαν εἰς τὸν πολλαπλασιασμόν τῶν τεχνικῶν καὶ ἐμπορικῶν μικροεπιχειρήσεων διὰ τὴν διάθεσιν, συντήρησιν καὶ ἐπισκευὴν των. Ὅσον δὲ ἀνέρχεται τὸ ἐπίπεδον ζωῆς καὶ μη-

χανοποιείται ή κατανάλωσις τόσον διευρύνεται και ό κύκλος της ενεργείας της μικρᾶς ἐπιχειρήσεως.

Ἐκ παραλλήλου, καθημερινῶς ἐνισχύεται ἡ ἀνταγωνιστικότης της μικρᾶς ἐπιχειρήσεως, μέ τὰς νεωτέρας τεχνικάς μεθόδους, αἱ ὁποῖαι εἰς ὠρισμένους τομεῖς δημιουργοῦν διὰ τὴν μικρὰν ἐπιχείρησιν ἐξ ἴσου εὐνοϊκοὺς ὅρους παραγωγῆς μέ τὴν μεγάλην. Δέν εἶναι λοιπὸν παράδοξον πῶς ἡ μικρὰ ἐπιχείρησις κατὰ τὴν μεταπολεμικὴν περίοδον ἔλαβεν νέαν ὄθησιν ἀναπτύξεως.

Τέλος ἡ τεραστία διεύρυνσις της δραστηριότητος τοῦ Κράτους καὶ τῶν ὀργανισμῶν δημοσίου δικαίου συνετέλεσαν εἰς τὸν πολλαπλασιασμόν τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, οἱ ὁποῖοι τόσον λόγῳ θέσεως ὅσον καὶ λόγῳ μισθοῦ καὶ ἀσφαλείας, τοῦλάχιστον εἰς τὰς ἐξειλιγμένας οἰκονομικῶς χώρας, οὔτε ἀνήκουν οὔτε θεωροῦν ἑαυτοὺς ὡς ἀνήκοντας εἰς τὸ προλεταριάτον.

Τὸ ἴδιον δύναται νὰ λεχθῆ καὶ διὰ τὸν μεγαλύτερον ἀριθμὸν τῶν ιδιωτικῶν ὑπαλλήλων.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι αἱ ἐνδιάμεσοι τάξεις μεταξὺ της κεφαλαιοκρατικῆς καὶ τοῦ προλεταριάτου ὄχι μόνον δέν ἐξηφανίσθησαν ἀλλὰ ηὔξήθησαν καὶ ἐπολλαπλασιάσθησαν, ἰδίως κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαπενταετίαν. Ὁρισμένοι συγγραφεῖς ὑπολογίζουν διὰ τὰς δυτικοευρωπαϊκὰς χώρας ὅτι ποσοστὸν 40-50% της κοινωνίας ἀνήκει εἰς μὴ προλεταριακὰς ομάδας, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἀστικὸν τρόπον ζωῆς καὶ συνείδησιν. Κατ' αὐτοὺς ἡ σημερινὴ κοινωνία εἶναι μία προϊόντως ἀστικὴ κοινωνία.

26. Ὡς πρὸς τὸ τρίτον ζήτημα της αὐξήσεως τοῦ εἰσοδήματος της ἐργατικῆς τάξεως καὶ της τάσεως ἀστικοποιήσεώς της παρατηροῦμεν τὰ ἀκόλουθα :

Εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ βιομηχανικὴ ἐπανάστασις τοῦ 19ου αἰῶνος ὑπῆρξεν ὁ κύριος παράγων διαμορφώσεως της μεγάλης ἐργατικῆς μάζης τὴν ὁποῖαν ἔρριψεν εἰς τὴν οἰκονομικὴν καὶ ἠθικὴν ἀθλιότητα. Ἐπὶ τοῦ οἰκονομικοῦ πεδίου ἐσημειώθησαν ἀπὸ τὰς πρώτας δεκαετηρίδας συνεχεῖς βελτιώσεις, αἱ ὁποῖαι περιώρισαν μὲν τὴν οἰκονομικὴν ἀθλιότητα τῶν ἐργατῶν χωρὶς ὅμως καὶ νὰ τὴν ἐξαφανίσουν. Κατὰ τὴν τελευταίαν ἑκατονταετίαν πρὸ τοῦ πολέμου, οἱ πραγματικοὶ μισθοὶ τῶν ἐργατῶν εἶχον ὑπερδιαπλασιασθῆ ἑνὶ ἐκ παραλλήλου ἡ διάρκεια της ἐργασίας ἀπὸ 12 ὥρας εἶχε περιορισθῆ εἰς 8 ἢ 7. Εἰς τὸ αὐξανόμενον πραγματι-

κόν ἔθνικόν εισόδημα, τὸ μερίδιον τῆς ἐργατικῆς μάζης ὄχι μόνον δὲν ἐμειώθη ἀλλὰ καὶ ἠυξήθη. Ἐν τούτοις, παρὰ τὰς συντελεσθείσας προόδους, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἀνέφερα, αἱ ἐργατικαὶ μᾶζαι ἐν τῷ συνόλῳ εἰς τὰς Εὐρωπαϊκὰς χώρας δὲν εἶχον κατορθώσει νὰ ἐξέλθουν ὀλοκληρωτικῶς ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν ἀθλιότητα.

Ὅπως ὅμως εἰς τὰς ἄλλας περιπτώσεις οὕτω καὶ ἐδῶ ἡ μεταπολεμικὴ περίοδος παρουσίασε σημαντικὴν βελτίωσιν, ἡ ὁποία ἐὰν συνεχισθῆ μὲ τὸν αὐτὸν ρυθμὸν θὰ ἐξαγάγῃ ὀριστικῶς ὀλόκληρον τὴν ἐργατικὴν τάξιν ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν ἀθλιότητα.

Βάσει τῶν στατιστικῶν δεδομένων, οἱ πραγματικοὶ ἐργατικοὶ μισθοὶ εἰς τὰς δυτικοευρωπαϊκὰς βιομηχανικὰς χώρας, μεταξὺ 1938-1951 παρουσίασαν ὑψωσιν περὶ τὰ 25%. Ἡ ὑψωσις αὕτη ὀφείλεται ἀφ' ἑνὸς εἰς τὴν αὐξήσιν τοῦ ἔθνικοῦ εισοδήματος καὶ ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν μετατόπισιν τῆς διανομῆς τοῦ εισοδήματος πρὸς ὄφελος τῶν κατωτέρων εισοδηματικῶν ὁμάδων. Εἰδικώτερον κατὰ τὴν Οἰκονομικὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Εὐρώπης τοῦτο εἶναι τὸ σύνθετον ἀποτέλεσμα τῶν ὑψώσεων τοῦ γενικοῦ ἐπιπέδου τῶν μισθῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰ λοιπὰ εισοδήματα, τῶν μεταβολῶν εἰς τὴν διάρθρωσιν τῶν μισθῶν πρὸς ὄφελος τῶν χαμηλότερον ἀμειβομένων ἐργατῶν, τῆς διευρύνσεως τῶν παροχῶν τῶν κοινωνικῶν ἀσφαλίσεων, τῆς χορηγήσεως τῶν ἐπιδομάτων τροφῆς καὶ κατοικίας κλπ. Μεγάλην συμβολὴν εἰς τὴν οἰκονομικὴν καὶ κοινωνικὴν ἐνίσχυσιν τῶν ἐργατικῶν μαζῶν πρόκειται νὰ παράσχῃ ἡ μεταπολεμικῶς συνεχῶς διευρυνομένη κίνησις ἰδρύσεως ἐργατικῶν κατοικιῶν.

27. Τέλος, οὐσιώδης ἀλλαγὴ ἐσημειώθη εἰς τὸ ἠθικὸν πεδίον τῶν ἐργατικῶν μαζῶν. Ὡς γνωστόν, ἡ βιομηχανικὴ ἐπανάστασις δὲν ὑπῆρξε μόνον ὁ κύριος παράγων διαμορφώσεως τῆς ἐργατικῆς μάζης ἀλλὰ καὶ δημιουργὸς τῆς ἠθικῆς κρίσεως αὐτῆς. Ἡ ἐργατικὴ μᾶζα δὲν ἀποτελεῖ φυσιολογικὴν ἐξέλιξιν τῶν παλαιότερων κοινωνικῶν συνθηκῶν, ὥστε νὰ ἔχῃ κληρονομήσει ἀπὸ αὐτὴν τὰς ἠθικὰς τῆς ἀξίας καὶ τὰς παραδόσεις τῆς. Εἶναι πλῆθος ἀνθρώπων ριφθέν εἰς τὴν δίνην τῆς ζωῆς ἀφ' οὗ τοῦ ἀπεκόπη κάθε δεσμὸς καὶ κάθε ἐπαφὴ μὲ τὸν παλαιὸν κοινωνικὸν καὶ ἠθικὸν κόσμον. Ὁ προλετάριος ἄνευ ἰδιοκτησίας ἢ ἄλλης ἐξασφαλίσεως, μὲ μόνον εισόδημα τὸ ἐκ τῆς ἐργασίας του προερχόμενον, ἐκινεῖτο μέσα εἰς ἓνα τεράστιον κενόν. Κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς ψυχικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως τοῦ προλεταρίου ἦτο ἓνα συναίσθημα κοινωνικῆς κατωτερότητος καὶ ἡ ψύχωσις ὅτι ὑπὸ τὸ καθεστῶς τῆς κεφαλαιοκρατίας

ἦτο ἀδύνατος ἢ ἀπελευθέρωσις ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν καὶ ἠθικὴν ἀθλιότητα.

Ἡ πολεμικὴ καὶ μεταπολεμικὴ ἐξέλιξις ἐπέφερε οὐσιώδη μεταβολὴν εἰς τὸ ἠθικὸν πεδίον. Πρῶτον, ὁ μακροχρόνιος πόλεμος, αἱ κοιναὶ συμφοραὶ, αἱ κοιναὶ στερήσεις, οἱ κοινοὶ ἀγῶνες, αἱ κοιναὶ ἐλπίδες ἐπέφεραν μίαν συναισθηματικὴν συναδέλφωσιν μεταξὺ τῶν διαφόρων τάξεων, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ἀφ' ἑνὸς ἡ κεφαλαιοκρατικὴ καὶ ἡ ἀστικὴ τάξις νὰ χάσουν τὴν κοινωνικὴν των ὑπεροχὴν καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ ἐργατικὴ τάξις νὰ ἀποβάλλῃ τὸ σύμπλεγμα κατωτερότητος, τὸ ὁποῖον τὴν κατέτρυχε. Δεύτερον, ἡ σημαντικὴ αὔξησις τοῦ πραγματικοῦ εἰσοδήματος τῶν ἐργατικῶν μαζῶν καὶ ἡ ἐξασφάλισις τῆς οἰκονομικῆς των ὑπάρξεως διὰ τῆς ὀλοκληρώσεως τοῦ θεσμοῦ τῆς κοινωνικῆς ἀσφαλείας καὶ τῶν συμπληρωματικῶν μέτρων κοινωνικῆς προνοίας δὲν ἐβελτίωσαν ἀπλῶς τὴν οἰκονομικὴν θέσιν τῶν μαζῶν ἀλλὰ ἐδημιούργησαν εἰς αὐτάς τὴν πίστιν καὶ τὴν προσδοκίαν, ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ ὀλοκληρωτικὴ καὶ ὀριστικὴ των ἀπελευθέρωσις ἀπὸ τὴν οἰκονομικὴν καὶ ἠθικὴν ἀθλιότητα, ὅτι εἶναι δυνατὴ ἡ συνεχὴς των οἰκονομικὴ καὶ ἠθικὴ ἀνοδος. Ἀποτέλεσμα τούτου εἶναι ἡ ροπὴ πρὸς ἀστικοποίησιν ἐκ μέρους τῆς ἐργατικῆς μάζης, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔχει, ἤδη, συμβῆ εἰς τὰς ἀνωτέρας μισθολογικῶς ὁμάδας ἐργατῶν.

Κύριον γνώρισμα τῆς ἐξελίξεως αὐτῆς εἶναι ὅτι εἶναι ἀντιεπαναστατικὴ. Αἱ ἀνερχόμεναι μᾶζαι γίνονται ὀλονὲν ὀλιγώτερον ἐπαναστατικά, ἀποκτῶσαι βαθμηδὸν καὶ περισσότερον ἀστικὴν συνείδησιν, ἀναμένουσαι ἀπὸ τὴν αὔξησιν τῆς παραγωγικότητος καὶ τὴν διεύρυνσιν τῶν κοινωνικῶν μέτρων περαιτέρω ἀνύψωσιν των.

Ἡ μεταπολεμικὴ κοινωνία μετὰ τὴν ἐπούλωσιν τῶν πληγῶν τοῦ πολέμου καὶ τὴν ἐπανάρθωσιν τῶν καταστροφῶν εἶναι μίᾳ πολυταξικὴ κοινωνία, διάφορος τῆς προπολεμικῆς, τόσον ἀπὸ οἰκονομικῆς ὅσον καὶ ἀπὸ ἠθικῆς ἀπόψεως.

28. Αἱ προηγηθεῖσαι διαπιστώσεις δὲν ἀφίνουν καμμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς κεφαλαιοκρατίας, ἰδίως κατὰ τὴν περίοδον ἀπὸ τοῦ δευτέρου παγκοσμίου πολέμου μέχρι σήμερον, ὑπέστησαν τόσον βαθεῖας ἀλλοιώσεις ὥστε νὰ δίδουν τὸ δικαίωμα νὰ ὀμιλῇ τις περὶ μεταμορφώσεως τῆς κεφαλαιοκρατίας. Τινὲς ὑποστηρίζουν ὅτι αὕτη διεμορφώθη εἰς ἰδιότυπον καὶ αὐτοτελὲς καθεστῶς, τὸ ὁποῖον εἶναι βιώσιμον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ καὶ μέλλει νὰ ἀποτελέσῃ μονιμώτερον σύστημα.

Ἡ γνώμη αὕτη δὲν φαίνεται νὰ εὐσταθῇ ἀπολύτως, διότι, ὡς ἔχει

σήμερον τὸ καθεστῶς αὐτό, παρουσιάζει ὠρισμένας ἀντιφάσεις καὶ ἀνωμαλίας, ἰδίως εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς παραγωγῆς. Ἐξ ὧσων δύναται νὰ εἰκάσῃ κανεῖς, φαίνεται ὅτι τὸ Κράτος εἶναι πιθανὸν νὰ ἐξαναγκασθῇ βαθμηδὸν εἰς περαιτέρω ἐθνικοποιήσεις μεγάλων τομέων τῆς οἰκονομίας, κυρίως τῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν ἐνέργειαν, τὰς βασικὰς πρώτας ὕλας, τὰς συγκοινωνίας καὶ τὰς βιομηχανίας - κλειῖδας, ὅπου τοῦτο δὲν ἔχει ἤδη συμβῆ. Τοιαῦται τάσεις ἐξ ἀντικειμενικῶν γεγονότων παρουσιάζονται εἰς ὠρισμένας βιομηχανικὰς χώρας, ὅπου διενέξεις μεταξύ ἐργοδοτῶν καὶ ἐργατῶν εἰς βασικὰς βιομηχανίας, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐξαρτᾶται τὸ μεγαλείτερον μέρος τῶν ὑπολοίπων βιομηχανιῶν, δύναται νὰ παραλύσῃ ὀλόκληρον τὴν παραγωγὴν. Ἡ συχνὴ ἐπανάληψις τοιούτων διενέξεων δὲν ἀποκλείεται νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν σύμπηξιν τῶν βιομηχανιῶν - κλειδῶν εἰς ὀργανισμοὺς τιθεμένους ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐπιρροὴν τοῦ Κράτους.

Ἄλλος λόγος εἶναι ἐπίσης ἡ πολιτικὴ τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως καὶ ἡ ὀργάνωσις τῆς παραγωγῆς πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ αὐτοῦ. Μέχρι τῆς στιγμῆς τὰ μεγάλα βιομηχανικὰ Κράτη κατῶρθωσαν νὰ ἐπιτύχουν μίαν σχεδὸν πλήρη ἀπασχόλησιν διὰ μέσου τῶν οἰκονομικῶν ρυθμιστῶν τοὺς ὁποίους διαθέτουν. Δὲν εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι ἀσφαλὲς μὲ μόνους αὐτοὺς τοὺς ρυθμιστάς. Ἀκόμη καὶ ὁ Ἄγγλος φιλελεύθερος Beveridge ἐκφράζει ἀμφιβολίας ὡς πρὸς τὴν δυνατότητα ἐπιτυχίας μονίμως πλήρους ἀπασχολήσεως, ἐφ' ὅσον οἱ μεγάλοι παραγωγικοὶ κλάδοι θὰ εὐρίσκωνται εἰς ἰδιωτικὰς χεῖρας. Ὑποστηρίζει δὲ καὶ αὐτὸς ὅτι, εἰς ἣν περίπτωσιν ἤθελεν ἀποδειχθῆ τοῦτο ἀδύνατον, τὸ Κράτος δὲν θὰ πρέπει νὰ διστάσῃ νὰ προβῆ εἰς ἐθνικοποιήσιν τῶν κλάδων αὐτῶν.

Τέλος, ὡς τρίτος λόγος δέον νὰ θεωρηθῶν αἱ κοινωνιστικαὶ ἀπαιτήσεις τῶν μαζῶν, αἱ ὁποῖαι γίνονται ὀλονὲν ἐντονώτεραι, ἀποσκοποῦσαι εἰς τὸν μεγαλύτερον περιορισμὸν τῆς ἀνισότητος τῶν εἰσοδημάτων καὶ τὴν περαιτέρω βελτίωσιν τοῦ ἐργατικοῦ βιωτικοῦ ἐπιπέδου διὰ τῆς εὐρυτέρας ἐθνικοποιήσεως τῶν μεγάλων παραγωγικῶν μέσων.

Αἱ τρεῖς αὐταὶ τάσεις εἶναι πιθανὸν νὰ ὀδηγήσουν τὰ μεγάλα βιομηχανικὰ κράτη εἰς διαμόρφωσιν οἰκονομικοῦ συστήματος, ἐκφεύγοντος ἔτι πλέον τῶν πλαισίων τῆς κεφαλαιοκρατίας. Ποῖον θὰ εἶναι ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ σύστημα οὐδεὶς δύναται νὰ προφητεύσῃ. Ἐνα ὅμως εἶναι βέβαιον, ὅτι τὸ σύστημα αὐτό, ὡς διαμορφούμενον ἐντὸς τῶν δημοκρατι-

κῶν πλαισίων καὶ τῶν ἐλευθέρων θεσμῶν, θὰ εἶναι ἀπαύγασμα ἐλευθέρως δημοκρατικῆς ἐξελιξέως καὶ ὡς τοιοῦτο δὲν δύναται νὰ ἔχη τίποτε τὸ κοινὸν μὲ τοὺς αὐταρχικοὺς τύπους τοῦ κομμουνισμοῦ ἢ τοῦ φασισμοῦ. Θὰ εἶναι καθεστῶς ἀνθρωπιστικόν, διαπνεόμενον ἀπὸ τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα, σεβόμενον τὰς βασικὰς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου, θὰ εἶναι διαμορφωμένον ἐπάνω εἰς τὰ μέτρα τοῦ ἀνθρώπου καὶ θὰ ἀποβλέπη εἰς τὴν πραγματικὴν κοινωνικὴν εὐημερίαν καὶ εἰρήνην. Θὰ εἶναι πραγματικῶς δημοκρατικόν, διότι ὄχι μόνον δὲν πρόκειται νὰ ἀπειλήσῃ τὰς βασικὰς ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου, ἀλλὰ τὸναντίον θὰ τὰς ἐνισχύσῃ καὶ θὰ δώσῃ εἰς αὐτὰς πραγματικὴν ὑπόστασιν, ἐφ' ὅσον θὰ ἐπιδιώξῃ παντοῦ τὴν αὔξησιν τοῦ κοινωνικοῦ εἰσοδήματος διὰ νὰ ἀπελευθερώσῃ τὰ ἄτομα ἀπὸ τὴν ἔνδειαν καὶ τὴν ἀνεργίαν. Διότι ἐλεύθερος καὶ εἰς ἓνα δημοκρατικὸν καθεστῶς δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ οὔτε ὁ ἔνδεης οὔτε ὁ ἀνεργός. Ἐλεύθερος εἶναι ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἀπολαύει τῶν βασικῶν ἐλευθεριῶν ἀλλὰ ταῦτοχρόνως ἔχει ἐξασφαλίσῃ κάποιαν ἰδιοκτησίαν, ἐπαρκές εἰσόδημα διὰ νὰ ἰκανοποιήσῃ τὰς βασικὰς τοῦ ἀνάγκας καὶ εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὸν φόβον τῆς ἀνεργίας.